

आमरवाणी

बुलेन बढते बुद्धिः,
क्षीरे आयुष्य वर्द्धनम्,
शाक्तेन वर्द्धते व्याधिः,
मांसम् मासेन वर्द्धते ।

॥ १ ॥

[तुषाने बुद्धीचा विकास होतो, बुद्धीने आयुष्य वाढते, माजीपाल्याने व्याधी वाढते आणि मांस मासिने वाढते.]

अनभ्यामे विषम् शास्त्रम्
अजीर्णं योजनम् विषम्,
दारिद्र्यं विषम् गोष्ठि,
वृद्धस्य तरुणी विषम् ।

॥ २ ॥

[अभ्यासाशिवायच शास्त्रज्ञान, अजीर्ण शोभे असता जेवण, दारिद्र्यात मनीसजनार्थ तत्त्व लाटक, तमाशे इत्यादी आणि उतारवयात तरुणीचा संग हे सर्व द्वितीयादी नसतात.]

वृथा वृष्टि रसमुद्रे व,
वृथा तृप्तेन भोजनम्,
वृथा धनवती दानम्,
दारिद्र्ये धीवतम् वृथा ।

॥ ३ ॥

[समुद्रावर पाऊस आणि वीट भरले असता जेवण, तसेच धनवानाचा दान देणे आणि दारिद्र्यात धीवत नसणे !]

अग्नि परीक्षा

पुरंदर राज्याची राजकन्या लावण्यवती नावासारखीच सुंदर होती. तिचे रूप म्हणजे अन्सरादेखील माना खाली घालतील स्तके सुंदर होते. योग्य वर मिळाल्यावर राजकन्येचा विवाह करून देण्याचा विचार राजा करीत होता. परंतु पुरंदर राज्य दूर डोंगराळ प्रदेशात होते. चारी बाजूला मोठे जंगल होते. म्हणून रथा देशात जाण्याचे सात्यास किरयेक दिवस लागत. म्हणून लावण्यवतीसाठी योग्य वर मिळाल्या फार उशीर झाला.

लावण्यवतीला सुद्धां करमेवाचे शाले होते. तिचा लवकर विवाह करून द्यावा असे सर्वांना वाटत होते. खेळायला मैत्रिणी व दासी होत्या. परंतु त्यात किती दिवस आनंद मिळणार? तिच्या दासी तिच्या मनोरंजनार्थ मोष्टी व कथा सांगत. परंतु त्याच त्याच मोष्टीच त्यांना सांगण्या लागत.

त्यामुळे राजकुमारीला राजवाड्यातले राहणे नकोसे वाटू लागले.

एक दिवशी ती कोणाला काही सांगितल्याशिवाय आणि कळू विल्याशिवाय राजवाड्याबाहेर निघून गेली आणि जंगलात उत्तर दिशेला चालत असता ती एका अत्यद्भुत उद्यानात येऊन पोचली. त्या उद्यानात जिकडे पहावे तिकडे सुंदर वृक्ष, सुता व फुले आणि फळे दिसत होती. तसले वृक्ष व सुता आणि फुले लावण्यवतीने आयुष्यभरात कधी पाहिली नव्हती. ते उद्यान मानव निर्मित दिसत नव्हते. तेथे माणसांची येजा पण दिसत नव्हती. तिच्या कोठे पशुपक्षी सुद्धा दिसले नाहीत. अगदी अपूर्ण असे ते उद्यान होते.

लावण्यवती प्रत्येक फुलझाडाजवळ जाऊन फुलांचे सौंदर्य आणि वास पहात त्यांचे कौतुक करीत होती. एका सायंजे

फूल तिला फारच आवडले आणि ते तोडून घेऊन वेणीत खोवून ठेवावेसे तिला वाटले. तिचा हात फुलानेचढ गेला.

“कोण सोडते आहे ते फूल?” असे म्हणत एक तरुण युवक झाडाखालून लावण्यवतीसमोर आला. परंतु तिला पाहून त्या तरुणाच्या मनात बवल झाला. तो काही बोलणार, पण त्याच्या तोंडातून एक शब्द ही उमटला नाही. तो लावण्यवतीचे सौंदर्य पाहून अवाक् झाला होता आणि आश्चर्यचकित होऊन तिच्याकडे कौतुकाने पहात होता.

“मला फूल तोडायला मनाई आहे, हे माहील नव्हते. परवानगी विचारली तर

वेधे कोणी नाही.” लावण्यवती म्हणाली. तो तरुण स्मित करून म्हणाला—“वेधे कोणी खरोखरच रहात नाही. फक्त मी एकटा पाहता देण्यासाठी राहतो.” असे म्हणत त्याने झाडावरची काही फुले तोडून लावण्यवतीला दिली.

“फुले तोडायला मनाई असल्याचे बाताने आपण नाही का सांगितले?” लावण्यवतीने विचारले.

“तुम्या सारख्या सुंदरीकरिता तो नियम नाही.” तो तरुण म्हणाला.

“आपण कोण?” तिने विचारले.

“माझे नाव सुव्रत आहे. मी गंधर्वांच्या या उद्यानाचा पाहरेकरी आहे.” तो म्हणाला.

लावण्यवतीला गंधर्वांचे नांव ऐकून थोडी भीती वाटली. कारण मानवांना त्यांची मंत्री आणि सख्ख घातुक असते. ते अनेक मंत्रविद्यांत प्रवीण असतात. लावण्यवतीला कदाचित माहील नव्हते की गंधर्व तिच्या राज्याच्या इतक्या जवळ राहतात.

लावण्यवतीला म्यालेली पाहून सुव्रत म्हणाला—“राजकुमारी! भिष्याचे मुळीच कारण नाही. मी गंधर्वांचा सेवक असलो तरी जन्माने तुझ्यासारखाच एक मानव आहे. माझे आजोबा पूर्वेकडील जयसिंधु देशाचे महाराज आहेत. लहानपणीच माझे

आजोबा आणि राहू लागला. तेथेच मी लहानाचा मोठा झालो. मोठा झाल्यावर मी आजोबांबरोबर या जंगलात शिकारी साठी आलो. तेव्हा एक गंधर्वांची राणी मला पकडून इकडे घेऊन आली. तिला वाटत होते की मी तिच्याशी लग्न करीन, परंतु तिच्यावर माझे प्रेम नव्हते. म्हणून तिने दिवसां मला या उद्यानाची राखण करण्याचे काम दिले. रात्री ती मला धरून गंधर्व लोकात घेऊन जाते. मला गंधर्वांची राहणी आणि त्यांचा वेश मुळीच आवडत नाही. दिवसेंदिवस माझ्या मनात गंधर्व लोकांचा तिडकारा वाढतच गेला. या उद्यानात विहार करायला येते. त्यावेळी मला जाळघातून कशी सुटका होते हे मी पहात

होतो. आजपर्यंत मला मानव जातीचा कोणी भेटलाच नाही आणि मी अगदी निराश झालो आहे.” असे म्हणत त्याने मोठ्या दुःखाने सूस्कारा सोडला.

लावण्यवती त्या तरुणाकडे ठक लावून पहात होती. आपली सद्गुणभूति दर्शवून ती त्याला म्हणाली—“उपाय आहे का काही सुटण्याचा? माझ्याकडून हीक धकला तर मी प्राणपणाने तो करीन.”

सुव्रत लावण्यवतीकडे, तिच्याकडून होऊ शकेल, का अशा संदिग्ध मुद्रने पहात म्हणाला—“दर पौर्णिमेला गंधर्व राणी आपल्या दासदासी व सखींबरोबर या उद्यानात विहार करायला येते. त्यावेळी मला तिच्याबरोबर रहावे लागते. परंतु त्यावेळी

Full Screen 127 10 174

आहे. काळोख पडल्यावर या उद्यानात राहणे धोक्याचे आहे."

"तुला लवकरच गंधर्वांच्या या 'तुलना-तून' सुटका मिळेल!" असे सांगून लावण्यवती घाईघाईने परतली.

पौष्णिमा व्हायला चार दिवस होئے. लावण्यवतीच्या मनात मुत्रवाच विचार येई. तिला दुसरे काही सुक्त नव्हते. तिने त्याचे रक्षण करण्याचा आणि त्या प्रयत्नात प्राण गेला तरी फाय माग न घेण्याचा निश्चय केला.

पौष्णिमेला लावण्यवती एकटी कोणाला काही सांगितल्याशिवाय गंधर्वांच्या उद्यानात आली. ती त्या दिवशी मूढास काळी सध्दी नेहून आली होती. झाडांच्या सावळीत कोणाला ती दिसली नाही. ती झाडांमधपा-आड लपून बसली. तिने आपल्या काळ्या थोर कैमांसाठी आपलं चंद्रासारखं स्वच्छ तोंड लपवून ठेवले.

रात्री उद्यानात कोणी चालत्याचा आवाज ऐकू येऊ लागला. गंधर्व जोडपी एकेक करून येऊ लागली. झुडपांभाडून लावण्यवती प्रत्येक जोडपेपुढात होती.

मद्यरात्रीच्या सुमारास सुचत एका स्त्रीबरोबर येताना दिसला. ती स्त्री गंधर्व राणीच असणार हे ओळखायला लावण्या-

जवळ आल्याबरोबर लावण्यवती झुडपा-भाडून बाहेर बाली आणि तिने मुत्रतला धट्ट आवळून आलिंगन केले.

गंधर्व राणी थक्क होऊन तिच्याकडे पाहू लागली. कातां मुत्रत आपल्या हातातून निसटणार की काय अशी शंका तिच्या मनात आली. म्हणून तिने आपली माया सुरू केली.

लावण्यवतीने मुत्रतला आवळून धरले होते परंतु त्याच्या जागी एक बलिष्ठ अजगर तिला बसला. तिने व कचरता त्या अजगराला तसेच पोटाशी आवळून धरून ठेवले. अजगराचा सिंह झाला. सिंहाला पाहून लावण्यवती दचकली, परंतु ती सावध होती. तिने आपली पकड बोडीदेखील ऱ्हेल केली नाही. इतक्यात त्या सिंहाच्या जागी विस्तृत तापवलेली एक लाल पहार झाली. लावण्यवतीच्या अंगाचाभडका उडाला. तरी तिने दांतओठ आवळून ते सहन केले आणि पहार आवळून पोटाशी धरून ठेवली.

त्यानंतर काय झाले तिला कळले नाही. ती शुद्धीवर आली तेव्हा उद्यानात एकही गंधर्व नव्हता. ती मुत्रतला आवळून पोटाशी धरून होती. मुत्रतदेखील तिच्या पाठोपाठ शुद्धीवर आला.

"तू गंधर्व राणीपासून माझे रक्षण केलेस. तुझ्या या ऋणाची फेड कशी होईल, मला सांगता येत नाही. बल, आपण प्रथम तुझ्या नावी जाऊ. तुला तुझ्या घरी पांचत्रित्यावर पुढे काय करावचे याचा विचार मी करीन." मुत्रत म्हणाला.

राजकुमारी जदून झालेली पाहून राज-वाड्यात व जवळपासच्या जंगलात तिचा शोध सुरू झाला. सर्व लोक काळजीत होते. परंतु लावण्यवतीने घरी पांचत्रित्यावर बसलेले वृत्त शोधक्यात सांगितले. राजा मुत्रतला म्हणाला—"तुझ्यासाठी माझ्या मुलीने बर्नि दिव्य करून घासविले आहे. तेव्हा तुझ्या-शिवाय तिचा धिवाड आम्ही आपली कोणाली करणार?"

दीर्घांचा विशाह मुमुहूर्तावर झाला.

कोणी मानवाने मला धट्ट आवळून आलिंगन करून धरून ठेवले आणि गंधर्वराणीने माया करून किती त्रास दिला आणि भीती दाखविली तरी मला सोडले नाही तर मला गंधर्वराणीच्या या "तुलंगवामातून" सुटका मिळू शकेल. परंतु माझ्या करितां इतके कष्ट म्हणून करणाऱ्याच्या मनात माझ्याविषयी तितकीच आपुलकी असली पाहिजे. परंतु मला आंळवणारा या जगतात कोणी असेलसे मला वाटत नाही. तेव्हा माझी सुटका होऊ शकेल असा विचार करणे म्हणजे माझा सुखण्याच आहे."

मुत्रतने मोठ्या कष्टाने हे सर्व सांगितले व पुढे म्हणाला—"सयप्तिाची वेळ आहे

अस्पृश्य

कावेरी नदीच्या काठी एका गावी कांचनशर्मा नावाचा एक कर्मठ ब्राह्मण रहात असे. तो स्वभावाने फार रागीट होता. त्याच गावी माधव नावाचा एक महार होता. तो स्वभावाचे अति होला आणि ज्ञानीपण होता.

ब्रह्महत्या होते गावकरी खंडळी पहाटे उठून कावेरी नदीवर स्नानाला गेली होती. कांचनशर्मा स्नान करून आपल्या घरी परत येत होता. तेव्हा माधवने ओले कपडे कांचनशर्माच्या अंगाला लागले. माधवला ते कळले नाही.

कांचनशर्माचा पारा एकदम चढला. दात ओठ चाबून त्यांनी माधववर शिच्यांची लावली वाहली. माधवने चुकीची माफी मागून अंधारात दिसले नाही, असे समितले. त्याने माफी मागून साष्टांग नमस्कारपण केला. परंतु कांचनशर्माचा पारा उतरला नाही. त्याने बिचाऱ्याला चारपाच लाथा मारून शिथिल बिल्या आणि महाराजां जिवल्याच्या पापाबद्दल पुन्हा नदीवर जाऊन स्नान केले.

कांचनशर्मा पुन्हा नदीवर स्नायावा गेलेला पाहून माधव पण नदीवर गेला आणि स्नान करू लागला. तेव्हा कांचनशर्माने त्याला बिचारले—“कायरे, तू शिवलाय म्हणून मला स्नान करावे लागले, पण तू कशाचा स्नान करतो आहेस?”

माधव म्हणाला—“काय शोध आदि घडरिपू अस्पृश्यासारखेच मी मानतो. कोस रुपी अस्पृश्याचा स्पर्श घाला म्हणून मी पुन्हा स्नान करतो आहे.”

यक्ष पर्वत

[८]

[खड्गवर्मा आणि जीवदत्त दोघांनी मांढिकाळा व केसाळ भुताला खूप ठोकले आणि पडक्या इमारतीत शिल्ले. तेथे पुजारिणीच्या नोकरांनी त्या दोघांना कैद करून अंधार कोठडीत बांधून ठेवले. परंतु दोघांनी स्वतःची मुडका करून वेळ वेळारून खोलीतल्या सिंहाला पुजारिणीच्या नोकरांवर सोडले. पुढे—]

उपाशी भुकेला सिंह पुजारिणीच्या नोकरांवर धांवला. त्याने एकेकाला घायाळ करून टाकले. सोश्रीभर नोकर अर्धमृता-वस्थेत पडलेले होते. त्यांचा कोणी वाली नव्हता. सिंह वाटेत त्याला खाण्याच्या स्थितीत होता.

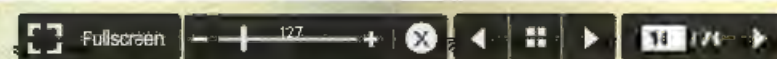
खड्गवर्मा व जीवदत्त सिंहाने चालविलेला तो घुमाकूळ पहात एका पडक्या-मोठक्या खिडकीत उभे होते. खड्गवर्मा म्हणत त्या नोकरांना म्हणाला—“काय रे! तुम्ही त्या बिचाऱ्या सिंहाला चारपाच विनसात कधी खायला म्यायला घातलेले दिसत नाही. म्हणून आतां तो तुमच्यावरच आपली भूक भागवणार आहेसा दिसतो आहे. तरमग आतां पहिल्याने तुमच्यापैकी कोणीतरी पुढे या त्याचा आहार व्हायला, म्हणजे कदाचित तुमच्यातल्याच इतरांचा जीव तरी वाचेल!”

पुजारिणीचे नोकर ही बट्टा समजण्याच्या नव-स्थितीत मळते. कारण त्यांच्यापैकी चारपाच जणांना खड्गवर्माचे पुरे होण्या-पूर्वीच सिंहाच्या पंवांचा तडाखा बसला होता. एकाला सिंहाने आपल्या जबड्यातच पकडले होते. तो ओरडत होता. जे लोक पडक्या खिदक्यात चवून बसले होते ते बरबर कांपत होते. परंतु सिंहाची नजर त्यांच्यावर मळती. कारण तो वट सांपडला तर अंगलगत पडून जाण्याच्या विचारात होतासा दिसत होते. त्याने एकदा चारही बाजूंना नजर फिरवून पाहिले.

जीवदत्तने ते ओळखले आणि आपली कुबडी सिंहाला दाखवून म्हणाला-“हे

खाल्ले तर दुष्ट लागेल या भीतीने का तू माझेपुढे करतो आहेस? त्या पहा, बाजूला पायऱ्या आहेत तू त्या वाटेने जा. पुढे तुला सर्व जंगल मोकळेच आहे.” असे म्हणत जीवदत्तने, सिंह उभा होता तिकडे चार पावले टाकली आणि पायऱ्याकडे त्याने वळविले म्हणून त्याला कुबडीने मृण केली.

सिंहाने गुरगुरून त्याला कोणाचा असा हुकूम आणवत नाही असे दर्शविले आणि जीवदत्तवर उडी मारण्यासाठी माक्या पायांवर उभा राहीला. परंतु जीवदत्तने आपली कुबडी चर्चदिवी त्याच्या पोटात मारली आणि त्याला जोराने बाजूला ढकलले. सिंह स्वतःला सावरून शकल्यामुळे तोल जाऊन खाली पडला आणि चसरत पायऱ्यापर्वत जाऊन पोचला.

जीवदत्त त्याला म्हणाला-“हे जंगलाच्या राजा! जाता लवकर उभा रहा आणि पुजारिणी नोकरांबरोबर येण्यापूर्वी तू पाय काढ कसा! पातळ तुझे हित आहे.” जीवदत्त सिंहाला कुबडी दाखवीत चार पावले पुढे गेला.

पडक्या भितीवर बसून पुजारिणीचे नोकर जीवदत्तने सिंहाला कसा दाडवा पाडला होता आणि त्याच्या हुकमाप्रमाणे

होते. त्यांना आश्चर्ये वाटले, त्यांच्यापैकी एकाने हिंमत करून जीवदत्तला नमस्कार केला आणि म्हणाला-“हे भौतिक शिरोमणी! आपली मंत्रशक्ती सामान्य माणसाला अवगत होण्यासारखी नाही. आता महाशक्ती पुजारिणीचा वध करून तुच या पडक्या नगरावर राज्य कां करीत नाहीस? आम्ही तुझे शिष्य होऊन तुझी सेवा करू. आम्हांला या दुष्ट पुजारिणीच्या अत्याचारातून सुटका तरी मिळेल! एका बाईचे नोकर होऊन तिची ‘हांजी’ ‘हांजी’ करण्यापेक्षा एका पराक्रमी पुरुषसिंहाची सेवा करण्यात गौरव आहे.”

त्याच्या तोंडचे ते वाक्य पुरे होण्यापूर्वीच त्याचे दोघे तिचे साथी “गुरुदोह, गुरुदोह!” म्हणत त्याला मारायला धावले. पडक्या भितीवरून त्यांची मारामारी मुरू झाली. एक दोघे पाय चसरून खाली येऊन पडले. पायऱ्यांकडे वळलेला सिंह ढवळला आणि चवताळून त्याच्या अंगावर उडी मारायला माने फिरला.

जीवदत्तने कुबडी दाखवून सिंहाला दाडवावले-“तू पायऱ्या उतरून आपल्या वाटेने चालू लाग. तू पुजारिणीच्या शिष्यांच्या आडगात पडून स्वतःचा जीव शोक्यात घालून पेऊ नकोस!”

सिंहाला कुबडीचा तडाखा एकदा कळला होता. म्हणून जीवदत्तने कुबडी दाखविल्यावर सिंह, रागाने गुरगुरतच का झोईता पायऱ्या होत्या त्या बाजूची खोली पार करून निघून गेला.

खड्गवर्मा हे सर्व दृश्य दृष्टका वेळ मुकाटयाने पहात होता. आता मात्र त्याला राहवले नाही. म्हणाला-“जीवदत्त! आपण तरी वधे कडाला थांबायचे? पुजारिणीचे शिष्य आपसात मारामारी करीत आहेत. आपल्याला अडवायला येथे कोणी नाही. आपण देखील या पडक्या नगरातून पाय काढला तर काय हरकत आहे?”

"ठीक! चल तर सिंह गेला त्याच वाटेने आपण जाऊ या. कदाचित गुहेचे दार आपल्याला मिळेल." असे म्हणत जीवदत्त निघाला.

परंतु खड्गवर्माचे म्हणणे खोटे ठरले. त्यांना अडविणारा कोणी नाही असे त्याला नाटक होते. परंतु पुजारिणीला तिच्या एका विश्वासा नोकराकडून जीवदत्त व खड्गवर्मा सुटल्याची गोष्ट कळली होती आणि सिंहाने तिच्या काही नोकरांना वायाळ केल्याचे पण कळले होते.

ते कळल्यावर पुजारिणी संतापाने म्हणाली—"हे महाभूता! हे रे कसे झाले? म्हाताच्या पंजाच्यासारख्याला सद्धा मी

आपल्या मंत्रबळातून काढू नकोस असे कोठडीत डांबून ठेवले आहे. मत्त्या माझ्यासारख्या महाशक्ती विरुद्ध दोघे सामान्य मानव एवढे ठोकून कसे उभे आहेत? माझ्याच राज्यात शिस्त माझ्या शिष्यांना व नोकरांना बांधाळ करणारे हे कोण आहेत. मला वहावयाचे आहे. मूर्ख पळपुण्यांनी आमच्याला दाखवा तरी ते दोघे मानव कोठे आहेत? मी त्यांच्या समाचाराला येणार आहे. मी स्वतः त्यांना कैद करते."

पुजारिणीच्या दोघां शिष्यांनी स्वतःच्या बोट्यांनी जीवदत्तांना प्रताप पाहिला होता. खड्गवर्मा व जीवदत्त दोघांनी मांत्रिकाला व केसाळ भुताला कसे खोळविले होते आणि सिंहालादेखील कसे पळवून लावले होते हे पाहल्यामुळे पुजारिणीच्या मंत्रबळावरचा त्यांच्या मनात होता नव्हता तो विश्वास दळला होता. म्हणाले—"हे महाशक्ती पुजारिणी! ते दोघे फक्त मानव नसून शक्तिसाली मांत्रिक आहेत. त्यांनी आपल्या बरेवारी मांत्रिकाला आणि केसाळ भुताला..."

त्याच्या तोंडासले ते वाक्य पुरे होण्यापूर्वी पुजारिणीने आपल्या भाव्याचे टोक त्याच्या पाठीवर ठेवले व चवताळलेल्या वाघिणीसारखी म्हणाली—"तोंडाची बडबड

देते. हो बाजूला!" असे म्हणत ती पुढे सरसावली.

नोकर भीतभीतच पुढे निघाले. त्या सर्वांच्या पुढे मांत्रिक व केसाळ भूत स्वतःला सावरून चालू लागले.

"गुरुवर्य! या खेपेस मी त्या दोघांना खाऊन टाकतो पहा!" केसाळ भूत म्हणाले.

"अरे! असला बेडेपणा करावळा जाऊ नकोस. तू चुकतो आहेस. हे दोघे सामान्य मानव नाहीत, लक्षात ठेव! हे आपल्या नगरात शिरले आहेत ते पुजारिणीचा पराभव करणार, नक्की, पहा! नंतर मी या नगराचा राजा होणार व तू माझा मंत्री. आपण त्या म्हाताच्या मांत्रिकाला बंदीमुक्त करून त्याच्याबरोबर वाणखी मंत्र शिकून घेऊ या." पांढिकाने केसाळ भूवाला ही गोष्ट हळूच फक्त त्याला ऐकू जाईल एवढ्या स्वराने सांगितली.

केसाळ भुताला ते ऐकून फार आनंद झाला. मागे वळून ती म्हणाला—"गुरुवर्य! तुम्ही महाराज आणि मी मंत्री म्हणतां? वा! छान छान!"

पुजारिणी आणि तिचे इतर शिष्य व नोकर बरेच पाठीमागून चालत होते.

पुजारिणीने त्या सर्वांना सर्व पडके नगर पारले घालून त्या दोघांना पकडून समोर हजर करण्यास सांगितले. परंतु त्यांच्या दुर्दैवाने खड्गवर्मा व जीवदत्त फार दूर नगराच्या दुसऱ्याच भागात होते आणि नगराबाहेर पडले होते. ते परत अंगलात जाण्यासाठी वाट गोघीत होते. परंतु भुयारातल्या ज्या वाटेने ते जाले होते ती वाट त्यांना सापडत नव्हती. परंतु ती गोष्ट पुजारिणीच्या लोकांना माहीत नव्हती.

"खड्गवर्मा! आपण ज्या वाटेने आलों होतो त्या वाटेने बाहेर निघता येईलसे दिसत नाही. पुजारिणीच्या शिष्यांपैकी

वे. ती पहा धान्याची पोती। व्यापाऱ्यांना लुटून पोती ही पोती एकत्र केली आहेत. हे त्यांचे कोठार आहे. ह्याच पोतीचा धडा दिसतो आहे तर!"

सद्गुरुवर्याने पण खोलीत डोक्यातून पाहिले, एकावर एक धान्याची पोती रचून ठेवलेली होती. काही पोती फाटलेली होती आणि त्यांतून मूठ, तांदूळ, ज्वारी व बाजरी बाहेर पडत होती.

पोतीचा अर्थ असा की या केसाल मुताबकी मक्तीने बिऱ्याच्या व्यापाऱ्यांना लुटून या लोकांनी ही धान्याची पोती जमा केली आहेत. पुढाऱ्याने मोठी वस्ताद दिसते आहे. हे सर्व कल्प तिचेच दिसते आहे!" सद्गुरुवर्या म्हणाला.

"या धान्याच्या कोठारातला एक दाणा देखील तिच्या हाती लागता कामा नये, अशी सगळी तरी पुऱ्हाती आपण काढली पाहिजे. तेव्हा या लोकांना ही त्यांची लपण्याची जागा सोडून बाहेर यावे लागेल. नाहीतर उपाशी मरावे लागेल." जीवदत्त म्हणाला.

"तुम्हा व माझ्या मनात एकच विचार एकाच वेळी आला आहे! आहे की नाही गंमत?" सद्गुरुवर्या असे म्हणत झुंजला. त्याने आपल्या शिक्षातून दोन गारगोट्या

एखाद्याला पकडून त्याच्या मदतीनेच बाहेर निघावे लागेल. दुसरा उपाय जाता उरला नाही." जीवदत्त म्हणाला.

"मला वाटते, पुढाऱ्याच्या शिष्यांना चकडून आपण पुष्कळ दूर निघून आलो आहोत आणि तो सिंह कोडे नेला कळले नाही. तो या पडक्या नवराबाहेर जंगलात तर पोचला नसेल अशी एक शंका मला आहे!" सद्गुरुवर्या म्हणाला.

"नाही मला वाटते, तो आपल्या सारखाच वाट चुकून कोठेतरी अडकून राहला असावा. त्याच्या गर्जनेला तुला नाही का ऐकू येत?" असे म्हणत जीवदत्तने पडक्या भवताच्या खिडकीत डोक्यातून

काढल्या आणि कापसावर ठिगण्या पाडून ती पेटवली. त्याच्या मळतीने त्याने मोठा जाळ तयार करून कोठाराच्या आग लागली.

सड्गवर्मा व जीवदत्त बाहेर उभे राहून ते दृश्य पहात होते. झळझळू सर्व पोण्यांना आग लागली आणि लाझा फटफट फुटू लागल्या आणि बाऱ्याने बाहेर पडत पडू लागल्या.

“अरे पच या लाझा शाऊन हे लोक या पडक्या इमारतीत काही दिवस मजेल काढतील नाही का वाटत तुला?” सड्गवर्मा म्हणाला.

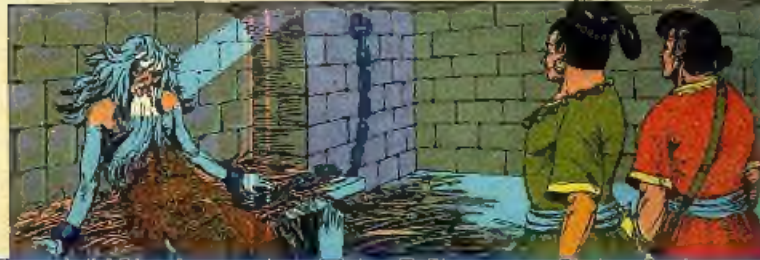
“थोडा वेळ थांब! पहा सर्व जडून राखेचा विचारा तेवढा उरेल. परंतु हा जाळ आणि आगीचे मोठे पाहून पुढारिणी व तिचे नोकर तावच होऊन इकडे पावतील. तेव्हा...”

जीवदत्त असे म्हणत असतां कोठाराच्या बाजूच्या खोलीतून कोचीतरी औरदत्त अवलगाचे एक आले.

आगीत मरणाची काय अशी भीती पारते आहे.” असे म्हणत जीवदत्त पाई-पाईने धावत त्या खोलीच्या जवळ गेला जोराने धक्के मारून वार उघडल्याचा मल करू लागला.

सड्गवर्मा त्याच्या जवळ जाऊन हसत म्हणाला—“जीवदत्त! या गडबडीत तू दाराला कुकूच लावले आहे ते पाहिले नाहीससे दिसते. तू आपल्या कुबडीने प्रथम ते कुकूच फोड!”

जीवदत्तने वेळ न दवडता कुबडीने कुकूच फोडले आणि कडी काढून वार उघडले. खोलीत तेवढा काळोख नव्हता. एका बिडफीतून थोडा उजेड येत होता. त्या उजेडात भिंतीत ठोकलेल्या खुंट्यांना बांधलेल्या साकळदंडांनी एका आजानुबाई हाकुठ्या भ्दाताच्या जखडून ठेवलेले होते. त्याची पांढरी लाव राखी बाऱ्याने हुकत होती. (कमलः)

आयुद्धनि

विक्रमादित्याने आज्ञा हट्ट सोडला नाही.

तो लाडाजवळ गेला. प्रेत खांद्यावर काढून घेतले आणि नेहमीप्रमाणे मौनपणे स्वर्गानाच्या दिशेने चालू लागला. तेव्हा प्रेताने वसलेल्या वेताळ त्याला म्हणाला—“राजा! कार पूर्वी माधव नावाचा एक मनुष्य परक्यांसाठी पुष्कळ कष्ट सहन करून त्यांना बघत करीत असे. परंतु तो आपल्या नातेवाइकांना मदत करीत नसे. तू देखील तसाच इतरांसाठी इतके कष्ट सहन करीत नाहीस ना? तुला त्याची गोष्ट मी सांगतो.” असे सांगून वेताळ गोष्ट सांगू लागला.

विनाकिनी नदीच्या काठी माधव नावाचा एक श्रीमंत कुटुंबातला तरुण मुलक रहात असे. अरबत प्रेमाने लाडात त्याचे पालन चाले होते. म्हणून लहानपणे संकटांना तोंड दाखवता तो पावत असे. गुरून्ही राहून

वेताळच्या गोष्टी

विचाराम्यासाचे कष्ट सहन करण्यास ही त्याची तयारी नव्हती. म्हणून तो अशिक्षितच राहिला. जमीनजुमला भरपूर होता म्हणून त्याच्या आईवडिलांनी त्याच्या विचाराम्यासाकडे दुर्लक्ष केले.

माधव लग्नाला योग्य झाला तेव्हा त्याला आपण शहरात रहावेसे वाटू लागले. त्याने आपल्या आईवडिलांना सांगून व त्यांचे मन नळवून सर्व जमीनजुमला विकून टाकला आणि सर्व धन घेऊन विक्रमसिंहपुरीला आला. तेथे त्याने एक बांगळेसे घर विकत घेतले आणि उरलेल्या भांडवलावर व्यापार करण्याचे ठरविले. त्यासाठी त्याने पुष्कळसा माल विकत घेतला.

Fullscreen 127 X 22 / 174

त्याने घर जळून गेले आणि त्या जागी उरला तो राखेचा मोठा ढिगारा. माधवने कसाबसा आपला जीव बांघविला. परंतु त्याचे आईवडील त्या अपघातात मरण पावले. त्याने व्यापारासाठी घेतलेला सर्व मालदेखील जळून भस्म झाला. माधव राजाचा रंक झाला.

माधवने जीव घालून ठरविले आणि पिनाकिनी नदीवर गेला.

त्या अंधारात ही त्याला एका शाळा-खाली बसलेल्या माणसाने विचारले—“तुला, कोण तू? आणि काय करण्याच्या विचारात आहेस?”

माधव त्या शाळाजवळ गेला. तेथे त्याला एक मुती दिसले. आपल्या दुर्दैवाची कथा सांगण्याचा विचारात माधव असता ते मुनी म्हणाले—“अरे, ते सर्व मला माहीत आहे, या जगात जगायचे कसे हे तुला माहीत नसल्यामुळे जीव घायचा विचार करून घेऊ नदीकाठी आलास. परंतु तुला हा प्रयत्न फुकट आहे.”

“असे कां म्हणतां मुनीश्वर?” माधवने विचारले.

“तुला देवाने शंभर वर्षे आयुष्य दिले आहे. ते पूर्ण होईपर्यंत मृत्यू तुझ्या देहाला हात लावणे शक्य नाही.” मुनी म्हणाले.

वाटे वाटेला व त्याने पावले जाऊन विचारले—“परंतु काय हो? एक वेळचे जेवण मिळविण्याची सायकी नसता ती शंभर वर्षे जगायचे कसे? मला नरकयातनाच भोगाव्या लागतील!”

मुनीनी थोडा वेळ विचार केला आणि म्हणाले—“पैशाशिवाय जगणे तुला अशक्य वाटते का? मी तुला सांगतो पैसे कसे मिळवायचे. घेलेल्या माणसांना तू आपल्या आयुष्यातला काही काळ दिलास तर ते पुन्हा जिवंत होतील व तुला रूप पैसे देतील. आपले आयुष्य विकून तुला वाटेला तितके पैसे मिळवितां येतील. परंतु तू जितके आयुष्य करशील तितके तुझे आयुष्य पण कमीकमी होत जाईल.”

माधवने विचार केला की मुनीश्वर म्हणतात ते खरे आहे. त्याच्या आयुष्याचा प्रश्न घुटेल. असा विचार करून त्याने त्या मुनीकडून मंत्रोपदेश घेतला आणि आपल्या आयुष्यातली काही वर्षे शत करीत जगण्याचा उपक्रम करू लागला.

सकाळी तो एका गावी आला. त्या गावातल्या एका श्रीमंताच्या घरासमोर लोकांची गर्दी होती. त्याच दिवशी रात्री त्या श्रीमंताचे हृदयविकाराने प्राणोत्क्रमण झाले होते. माधवने त्या श्रीमंताच्या

मातेवाइकांनाजवळ जाऊन विचारले—“मी यांना पुन्हा जिवंत करतो. पण त्याबद्दल तुम्ही मला काय देणार?”

परंतु कोणाचा त्याच्या बोलण्यावर विस्वासान बसेना. तेव्हा माधव साहस करून म्हणाला—“मी यांना जिवंत करू शकलो नाही तर तुमचे तुकसान तर होणार नाही ना? मग मला प्रयत्न करून पाहू या. परंतु मी यांना जिवंत करून दाखविले तर तुम्ही मला काय द्याल, हे सांगा.”

“एक लाख सुवर्णमुद्रा देऊ. तुला सत्य असेल तर तू यांना जिवंत करून दाखव.” त्या श्रीमंताचे मातेवाईक म्हणाले.

परत आला हळूहळू त्याची कीर्ती पच-
कोशीत पसरली. दररोज त्याच्या घरी
पालखीत किंवा गरज्यातून प्रेते येऊ
लागली. माधवचा आयुर्दानाचा धंदा जोराने
चाळू झाला आणि त्याच्यावर पैशांचा
पाऊस पडू लागला. गरीब लोकदेखील
त्याच्याकडे आयुर्दान मागतात येऊ लागले.

माधव कोटचाधीश झाला. तरी आयु-
र्दानाचे कार्य अक्षळ चालू राहिले. फुडे तो
पैसे घेऊन आयुष्य देई ते फार कमी देऊ
लागला त्याने किती दिवसांचे आयुष्य
दान केले आहे हे त्याला एकट्यालाच
माहीत होते

माधवने आता लग्न करण्याचे ठरवून
एका सुंदर मुलीशी लग्न करून घेतले
परंतु लग्नानंतर थोड्याच दिवसांनी त्याची
बायको आजारी पडून मेली परंतु माधवने
तिला आपल्या आयुष्यातला थोडादेखील
भाग दिला नाही त्याने शंतपणे यथा-
विधि आपल्या बायकोची अंत्येष्टी करून
टाकली

ते पाहून सर्वांना आश्चर्य वाटले. इतर
लोकांना जिवंत करणाऱ्या माधवने आपल्या
बायकोला आयुर्दान देऊन जिवंत कां केले
नाही? प्रत्येकाच्या त्याचे संशय संपले
असावेसे वाटले. त्याच्याकडे कोणी प्रस

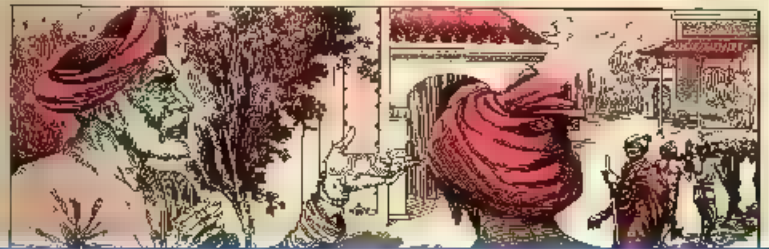
अहा माधव आपल्या स्वतःच्या बाय-
कोला जिवंत करू शकला नाही तर तो
तुमच्या नातेवाईकांना कसा काय जिवंत
करू शकेल?" असे मागून लोक प्रेत घेऊन
मेणाऱ्यांना परतून लावीत हळूहळू माधव-
कडे प्रेते येण्याचे बंद झाले. आणि माधव
सुमारे ऐंशी वर्षे जगला.

वेताळ येथवर ओठे खायून म्हणाला
'रावा! माधवने इतर सर्वांना आयुर्दान
दिले. परंतु तो स्वतःच्या बायकोला कां
जिवंत करू शकला नाही? तिला आयुर्दान
केल्यास त्याला कोणाकडून घनलाभ होणार
नाही यासाठी का? की त्याचे बायकोवर
प्रेम नव्हते म्हणून. तिला असा तऱ्हेने मरू
देऊन स्वतःची कीर्ती आणि प्रतिष्ठा कां
घालवून बसला? याचे उत्तर माहीत असून
ही तु दिवले नाहीस तर परिणाम तुला
माहीतच आहे. तुझ्या डोक्याची शंभर
शकले होऊन तुझ्याच पायावर लोळ
लागतील.'

विक्रमादित्य म्हणाला-"माधवने व्या-
पार केला होता. त्याचे आडबळ होते ते
त्याचे आयुष्यच होते ते बोजकेच होते.
त्याने धनप्राप्तीसाठी व्यापार केला होता,
कीर्ती किंवा मानप्रतिष्ठा मिळविण्यासाठी
नव्हे परंतु या व्यापारात त्याचे आयुष्य
क्षीण होऊ लागले होते त्याला आपल्या
व्यापारात जे यश मिळत तेच त्याला घातक
होऊ लागले आणि अशी वेळ आली की
त्याला अपयश येणेच श्रेयस्कर वाटले
म्हणून त्याने ते अपयश आपल्या पत्नीला न
नामवून मिळविले इतर कोणाच्या न नांववून
त्याला ते अपयश घ्यायचे नव्हते म्हणून
बायकोवर प्रेम असूनही तिला त्याने आयुर्दान
केले नाही. बुसरे असे की त्याला पुष्कळ दिवस
जगण्याची इच्छा होती म्हणून त्याला पत्नी
आणि यश दोन्हींचा त्याग करावा लागला "

राजाचे मीग असा प्रकारे भंग होताच
वेताळ प्रेतांबरोबर अदृश्य झाला आणि
साडाला जाऊन लोंबकळू लागला

(कल्पित)

मिशांची किंमत

एक गावी एक मीलकुनवान असा धर्मिया रहत असे. ह्या गावात त्याने सवत केवी नाही असा एकही मनुष्य नव्हता. दानधर्मे करीत अहता ह्या धर्माच्या पुरुषाची सव द्रष्टे व श्रुष्टात आली आणि शिवटी उपासमार होण्याची पाळी आली म्हणून तो गावातल्या एका बाण्याकडे जाऊन म्हणाला—'मेटजी! मला पंचवीस रुपये कर्जाक वा माझ्याजवळ गहाण ठेवायला काही नाही. माझ्या मिशांचा एक केस गहाण म्हणून ठेवून घेऊन कर्ज घ्यावे."

ह्या बाण्याने त्या मुलीन धर्माच्याला कर्जाची रक्कम देऊन मिराप दिला. ते पाहून त्याच्याकडे काम करणाऱ्या दिन् नोकराने बाण्याचा विचारले—'मेटजी तुम्ही त्या कुलीन माणसाच्या मिशांचा एक केस ठेवून घेऊन पंचवीस रुपये कर्ज दिलेत की आपल्या सर्व मिशा छानदून देतो, मला संभर रुपये घ्यावेत."

"अरे दिन् मिशांची किंमत उतरली आहे. एका काळी त्या धर्माच्या पुण्याने मला माझ्या मिशांतल्या एका केसाबद्दल संभर रुपये दिले होते. आता मिशांच्या केसांचा भाव उतरला आहे. तुला पाहिजे तर मी आपल्या मिशांचे केस देहादहा रुपयांचा घ्यायला तयार आहे. तू पंचवीस रुपये भावाने विकून पाहिजे तर पैसे मिळव' बाणी म्हणाला.

लाशकवे येथे मीर कमाल नावाचा एक व्यापारी रहात असे. त्याच्याजवळ पैसांचा तोटा होता असे नाही परंतु फुकटात उदरनिर्वाह कसा चालवायचा हाच काय तो एक प्रश्न त्याच्या समोर होता. त्यांना मूलबाळ ही नव्हते. मीर कमाल आठवड्यातून सहा दिवस व्यापार घ्यायसाठी परगावी जाई आणि दर बुधवारी घरी परत येई. अशीच अनेक वर्षे कोटली.

एका बुधवारी मीरकमालाची बायको त्याला म्हणाली—'तुम्हा पुरुषांचे दर आहे. नेहमी बाहेर हिडता फिरता आणि मला करता आम्हां बायकांना एकटीने वसून 'नको जीव' होऊ लागतो. एखादी बकरी गाय काही बाणून दिलीत तर वेळ जाईल कदाचित."

मीरकमाल बायकोच्या करमणुकीसाठी एक तबकुळी मंडी घेऊन आला. स्वस्तात

बातों कमालच्या बायकोला त्रिरंगुळ्यासाठी एक सायन मिळाले. ही मंडी चौवीस तास ओरडत लोकत असे घराच्या आसपास ये गवत किवा हिरवळ होती ती मंडीने फस्त करून टाकली.

तुसत्या बुधवारी कमाल परत आला तेव्हा त्याची बायको त्याला म्हणाली—'तुम्ही माझा जीव व्यायलाच ही भरतुकडी मंडी बाणून दिलेली विसरे आहे, मी जेले की 'सुटली' एकदाचा 'म्हणून स्वास सोडाल म्हणून सांगते, ही मंडी पुन्हा तुम्ही बाहेर गावी जाण्यापूर्वी कोणाकडे तरी पाठवून द्या, नाहीतर मला तरी माहेरी पाठवा.' "तू अशी एकरीवर काय येतेस करतो व्यवस्था!" मीरकमाल म्हणाला.

त्याच दिवशी मीरकमाल आपल्या आईच्या कसरीजवळ दुवा नागायला कडर-स्तानात गला. तेथे हिरवे गार गवत सून

उंच बांदलले दिसले याहून जास्त बागले गवन आपल्या मंडीला कोठून मिळणार? असा विचार करून तो घरी गेला आणि मंडीला घेऊन पुन्हा कबरस्तानात आला तो तेथल्या पाहरेकऱ्याला म्हणाला 'अहो दादा! आता उतारवय झाले आहे व मला मूलबाळ देखील नाही. अल्ला बोलवील तेव्हा मलाच पाहिजे पण दफन विधी करा-यला मार्ग कोणी नाही स्वतःच तजवीब करून ठेवणार आहे ही मंडी मी तुमच्याकडे त्याच साठी घेऊन आलो आहे'

कबरस्तानाच्या पाहरेकऱ्याने हे फुकटात मिळालेले 'मंडीदान' खुशीत स्वीकारले दोन महिन्यांनंतर कमालने कबरस्तानात जाऊन पाहिले तेव्हा त्याला ती मंडी ओळखता आली नाही, इतकी लढू झाली होती कमालने विचार केला या मंडीचे वजन मणाहून जास्तच असेल इतकी मोठी मंडी दान म्हणून देण म्हणजे भूखंपणा आहे नंतर तो पाहरेकऱ्याच्या घरी गेला आणि सलाम करून त्याला म्हणाला "दादा"

एक मुलगा इतक म्हणून घेतला होता तो आजारपणात बर्धा चमचा हकीमाचे औषध प्याल्यानरोबर मेला. शिवाय तशेकडे सोडून बायला सरकारी हुकूम झाला आहे तेव्हा तुम्ही मुद्दा आपले सामान घेऊन चला."

"मी रे कदाला जाऊ?" पाहरेकऱ्याने चकित होऊन विचारले.

"कशाला म्हणजे? मी जाईन तिकडे तुम्ही आलच पाहिजे मी मेल्यावर तुम्हां-लाच मक्षा दफनविधी करावा लागणार आहे. तुम्ही ते कबूलपण केले आहे म्हणून नाही का मी माझी मंडी तुम्हांला आणून दिली?"

मोठा आला आहे शाहणा' तुला तिकडे मरायचे असेल तिकडे आजून मर नाहीतर नदीत जाऊन जीव दे घेऊन जा आपली मंडी' पाहरेकरी म्हणाला

कमालची शकल यशस्वी झाली तो मंडी घेऊन आनंदाने आपल्या घरी गेला

अफलेची परीक्षा

एका इनामदाराच्या घरी कमला नावाची एक मोलकरीण होती तिचा नवरा देखील त्या इनामदाराच्या सोदात काम करीत असे परंतु थोड्याच दिवसांपूर्वी तो आजारी पडून एकाएकी मरण पावला कमलाला हरी नावाचा एक मुलगा होता हुशार होता परंतु कमालीचा बेफिकीर आणि आढशी होता एकदा ती आपल्या मुलाला म्हणाली-"तुला काही काय यंत नाही आणि ठीक्यासारखा बसून असतोस. तुझे पुढे कसे होईल, ते एकट्या देवालाच माहीत!"

हरी म्हणाला-"आई! मला काम वे आणि पहा, मी काम करतो की नाही!"

कमलाला आनंद झाला. ती दुसऱ्या दिवशी हरीला घेऊन इनामदाराकडे गेली आणि म्हणाली-"माळक! मला हा एकुलता एक मुलगा आहे हा आपण बांगाल ते

काम करायला तयार आहे त्याला काय काम येते हे आपणच परीक्षा घेऊन पहा!"

इनामदार म्हणाले "कामे काय पुष्कळ आहेत देतो मी एक काम याला याला ते काम येते की नाही हेदेखील कळेल असे सांगून इनामदारात आपल्या एका म्हाताऱ्या नोकरीला बोलावून हरीला गोठ्यात त्या-यला सांगितले आणि हरीला म्हणाला-"हे पहा, उद्यांपासून तू आमच्या म्हशी चरायला घेऊन जात जा पण बेफिकीरपणे राहू नकोस बर का! एकेका म्हशीची किमत्त पांचशे रुपये आहे. जर का एखादी म्हस हरविली तर मी पांचशे रुपये तुझ्या आईकडून वसूल करून घेईन नंतर कमलाला म्हणाला-"कळल का? मी तुम्हाला मुलाला म्हशी चरायला घेऊन जायचे काम दिले आहे निष्काळजीपणाने एखादी

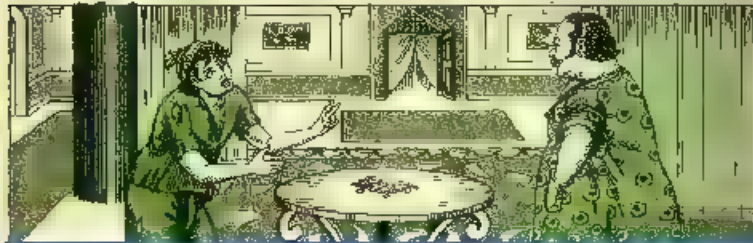

म्हेंस हरपिली तर तुला पांचशे रुपये भरून घ्यावे लागतील."

कमळाने विचार केल्या, मुलाने सावधगिरीने वागावे म्हणून पांचशे रुपये सांगितले असतील खरी किंमत कमीच असेल. म्हणून होकार दिला आणि हरी त्या दिवसापासून मालकाच्या हुकमाप्रमाणे कामाला लागला.

हरीला ते काम मुळीच आवडले नाही त्याला बोटे फार लिहिता वाचता येत होते त्याला वाटत होते की इनामदार त्याला काहीतरी पांढले करू देतील. परंतु त्यांनी गुराख्याचे काम दिले. ती हुसार होता व त्याला असे वाटू लागले की इनामदाराला आपल्याला बोटे फार लिहिता वाचता येते याची माहिती नसावी. त्यांना कळाने यासाठी त्याने एक युक्ती केली.

एक दिवशी हरीने एका मुलाला आपल्या म्हाशी बरायला नेण्याचे काम दिले व त्याबद्दल खावला जिलबी दिली. मुलगा तयार झाला. हरी एक म्हेंस घेऊन मोठारच्या गावी गेला व त्याने म्हाशीच्या पाठीवर "एक

याचा असेल त्याला गावच्या मंदानावर संध्याकाळी हजर रहावे." असे लिहून गावभर म्हाशीला फिरविले.

संध्याकाळी दोन हजार लोक मंदानावर हजर झाले. हरी त्यांना म्हणाला—"प्रत्येकाने एकेक रुपया खावा आणि संध्याकाळी नावाच्या चिट्ठ्या टाकून ज्याच्या नावाची चिट्ठी मिळेल त्याला म्हेंस मिळेल."

त्याप्रमाणे प्रत्येकाने एकेक रुपया दिला. दोन हजार रुपये जमा झाले. चिट्ठी उघडल्यावर ज्याने नाव आले त्याला म्हेंस मिळाली.

हरीने दोन हजार रुपये मालकाला नेऊन दिले आणि त्याने केलेली चुकती सांगितली.

इनामदार लूष झाला, हरीच्या हुशारीची परीक्षा झाली. त्याने हरीला त्या दिवसापासून हिरोस लिहिण्याचे काम दिले.

कमळाला धासंद झाला. तिचे व तिच्या मुलाने पुढील आयुष्य सुखाचे झाले.

चोरी उघडकीला आली

कृष्णा नदीच्या काठी कृष्णा आणि रघू नावाचे दोन संतकरी रहात असत. कृष्णा आढळो पण वस्ताद होता. परंतु रघू अगदी निराळ्या स्वभावाचा होता. तो जात्याच मेहनती आणि सरळ होता. म्हणून रघूच्या शेतात चांगले गोक निचे आणि हळूहळू त्याने चार पैसे जमविले देखील, परंतु कृष्णा आपल्या शेतात कधी पाऊल टाकील तर शपथ! तो चकाट्या मारीत आपला सर्व वेळ घालवी.

रघूकड चार पैसे जमा झाले तेव्हा त्याने शेतीचे काय करण्यासाठी एक नोकर ठेवला आणि स्वतः बदके पाळून अडी विकू लागला. त्या व्यापारात देखील पुष्कळ कायदा झाला.

कुणाला त्याचे मित्र म्हणाले—"काय रे! पाहिलेस का रघू बदकांची अडी विकून खूप पैसे मिळवू लागला आहे, आणि तू तर

शेतातदेखील काम करीत नाहीस! तू मुद्दा बदके पाळून अडी विकण्याचा धंदा कां करीत नाहीस?"

कृष्णा रघूच्या धरी गेला आणि त्याने बदकांच्या अडघांचा वंदा कसा सुरू केला व त्यात त्याला करकल कशी झाली सर्व विचारून घेतले. रघूने महानभूतीपूर्वक सर्व सांगितले देखील.

त्या प्रमाणे कृष्णाने काही बदके विकत आणली. परंतु ती वाढवून त्यांची अडी विकण्याला मिळपयंत त्याला खोर नव्हता त्याची बदके त्याच्या निष्काळजीपणामुळे अशक्त झाली व कमी अडी देऊ लागली. याउलट रघूची बदके व अडी मोठी व वजनदार असत आणि अडघांची किंमत पण नास्त येई.

दोघांची दुकाने शेजारी शेजारीच होती कृष्णा लबाड होता. संधी मिळेल तेव्हा

तो रघूच्या दुकानातून अंडी चोरून घेऊन येई. हळू हळू त्याने प्रारंभ अंडी चोरून घ्यायचा प्रवातच पावला. एक विजरी रघूला संशय आला, म्हणून त्याने पाळती-वर राहून कुण्याला अंडी चोरीत असता पकडले आणि बजावून सांगितले की त्याने पुन्हा कधी धोरो केली तर त्याला न्यायाधिकाऱ्या कचेरीत ओढून त्याचे लागेल. परंतु कुण्याला चोरीची संवय पडली होती.

तेव्हा अगदी नाइलाजात रघूने कुण्या-विषय कोर्टात फिर्याद केली. कोर्टात कुणाने सर्व अंडी त्याचीच असल्याचे सांगितले. चोरीचा आरोप सोटा ठरला

मोठायची तेव्हा त्याच्या बायकोने चोराला मुद्देमालासकट पकडून देण्याचा उपाय सुचविला तेव्हा रघूची जायको त्याला म्हणाली—“त्यात कठीण असे काही नाही. तुम्ही आमचे गणपतीमामा आहेत ना, त्यांच्याकडे जाऊन विचारा ते काही तरी मंत्र सांगतील.”

रघूला तो सल्ला मसत पडला आणि तो दुसऱ्या दिवशी बायकोच्या गणपती मामा-कडे गेला

गणपतीमामा थोडावेळ विचार करून म्हणाले—“रघूदादा! मी सांगतो तसे करा, म्हणजे धोर नक्कीच मुद्देमालासकट पकडला जाईल” असे सांगून गणपतीमामांनी रघूला एक उपाय सुचविला.

रघूने धरी परत जात असता दुकानात एक दोन वस्तू विकत घेतल्या आणि घरात गेल्यावर खोलीत असून एकट्यांतच तो उद्योग करू लागला

त्या दिवशी रघूला दुकानात जायला थोडा उशीर झाला. त्याने दुकान उघडून दुकानात सर्व अंडी ठेवून विली आणि पाणी घ्यायला म्हणून थोडावेळ जाहेर निघून गेला. तो परत यायच्या आत कुणाने काही अंडी चोरली. रघूने परत आल्यावर कुणाने अंडी चोरून नेल्याचे

पोलीस शिपाई आला आणि चोर कोडे मला आणि चोरो कसली झाली अगरे गोष्टीची त्याने चवकशी केली.

रघू म्हणाला—“चोर आमखी कोण हो, हा आमचा शेजारीच, वीस अंडी चोरून घेऊन गेला आहे!”

“साट! सपशल खाट!” कुणा म्हणाला.

“काय हो, तुम्ही पूर्वी अमाच चोरीचा आरोप लावून कुण्याला कोर्टात ओढल हात ना? पण चोरीचा आरोप सिद्ध झाल्या नाही, निसरलात घाटते?” विषा-याने विचारले

“मी ना खेपेस हावित करून दाख-वितो” रघू म्हणाला.

रघू आणि कुणा आपापल्या दुकानातला माल घेऊन पोलीस ठाण्यावर पोलीसा बरोबर गेले. कोर्टात गेल्यावर न्यायाधिशाने रघूला विचारले—“काय हो तुम्ही मागे असाच आरोप केला होतात पण काय झाला? सोटाच ठरला, नाही का?”

शिपायाने कुण्यावर रघूने अंडी चोर-ल्याचा आरोप लावल्याचे कोर्टाला सांगितले त्याचे प्रमाण काय? न्यायाधिशाने विचारले

‘कुणा कच्ची अंडी विकतो पण आज त्याच्या टोपल्यात उकडलेली अंडी कशे काय आली, विचारून पहावे त्याला! आज

मी सर्वे अंडी उकडून आणली आहेत.'
रघू म्हणाला

"माझ्या काही गिऱ्हाडकांनी उकडलेली
अदी आणायला सांगितली होती. म्हणून
मी उकडली अंडी आणून ठेवली होती."
कृष्णा म्हणाला

रघू म्हणाला—"हजूर! आपण कृष्णाच्या
टीपलीतल्या अड्याची टरफले काढून पहावी
त्यावर माझे नाव लिहिलेले दिसेल आपण
पहावी टरफले काढवून"

"पाहवी!" असे सांगून न्यायाधिशाने
अड्यावरची टरफले काढवून पाहिले आणि
रघूने सांगितल्याप्रमाणे खरोखरच अड्यावर
त्याचे नाव लिहिलेले होते.

रघूने क्षिप्त करून विचारले—"हजूर!
आपण कृष्णाला विचारावे तरी की त्याने
कोणती जादू करून आणि कशासाठी माझे
नाव आपल्या अड्यावर लिहिले?"

कृष्णा जवळ काही उत्तर नव्हते
चोरीचा आरोप सिद्ध झाल्यामुळे कृष्णाला
मुक्तता जावे लागेल

हे आनंदाने सांगितले
"परंतु ही चोरी कशी काय साबित
करून दाखविलीत, नाही काळजे!" बायकोने
निवारले. रघूने चोरलेल्या अड्यावर टर-
फलांच्या आत त्याचे नाव लिहिलेले होते
असे सांगितले होते.

"परंतु तुमचे नाव अड्यावर कसे
लिहिले गेले हे नाही सांगितले?" बाय-
कोने विचारले

"तूच नव्हतेस का सांगितलेस गणपती
मालांकडे जायला. मामांनी तेजाब आणि
गुरटी मिळवून जे इथ तयार होईल त्याने
अड्यावर लिहिलेले नाव उभळल्यावर
टरफलांच्या आत उभटते असे सांगितले
होते. मी खोलीत असून दोघ उद्योग केला
होता. तू इथपचाने बाळग्यावर अंडी
उकडून दिली होतीस झालं, होच जादू
होती. दुसरे काही केले नाही" रघू
म्हणाला

उडणारा घोडा

शतके होऊन गेली, इराण देशात सधूर
तावाचा सुलतान राज्य करीत असे
तो त्या काळाच्या सुलतानात जास्त श्रीमंत
व हुशार होता. त्याच बरोबर तो दानसूर
पण तसाच होता त्याच्या दरबारी जाऊन
कोणी रिकाम्या हातांनी घरी परतत नसे.
तो गरीबांचा कंबारी होता व परदेशी
विद्वानांचा आदर करी परंतु न्यायनिवाडा
करण्यात तो कडक होता. अपराध सिद्ध
झाला की तो इतकी कडक शिक्षा करी
इतर लोकांना त्याची दहशत वसे

सुलतानाला एक मुलगा होता आणि
एकोहून एक सुंदर अशा तीन मुली होत्या.
मुलाचे नाव कमर अकबार होते.

वरनवीं सुलतान आपल्या प्रजेच्या
मनोविनोदार्थ दोन मोठे उत्सव करी-बसंत
ऋतूत नवरोज उत्सव होई आणि हेमंत
ऋतूत मिहिरगान उत्सव. या दोन्ही

उत्सवांच्या वेळी सुलतानाच्या महालाना
दरवाजा सर्वासाठी खुला असे आणि सुलतान
खुल्या दिलाने दानधर्म करी. नव्या लोकांना
सुलतानाच्या दरबारी नोकरी आणि जुन्या
नोकरांना पगारवाड मिळ. उत्सवांच्या
वेळी इराण देशाच्या कागा कोपऱ्यातून
लोक राजधानीत येत. विद्वान मौलवी व
पंडित, कारागीर आणि कलाकार, नट
आणि नृत्यकार येऊन आपले कौशल्य
दाखवून हुतांग मिळवून स्वदेशी जात.
प्रजा मनोरंजन व करमणुकीचे कार्यक्रम
पहायला येई आणि सुलतानाला स्वसुखीने
नजराणी देई. सुलतान सर्वांचा यथायोग्य
सत्कार करी

एकदा नवरोज उत्सव चालू होता.
सुलतान दरबारात बसला बसतां तीन जण
आपापले कौशल्य दाखविण्यासाठी सुलता-
नाच्या दरबारात आले. त्याच्या वेंकी

प्रत्येक एकेक शास्त्राचा विद्वान होता तो आपापल्या कलेचे प्रदर्शन करून लोकांची 'वाहवा' मिळावी म्हणून आले होते एक जण हिंदुस्थानातून आला होता, दुसरा रोमचा होता व तिसरा इराण देशातलाच होता तिसऱ्याला इराणी भाषा येत होती

हिंदुस्थानातून जो पंडित आला होता त्याने सुलतानाला उबून नमस्कार केला आणि त्याला आलीबाई बैठकून एक भेट सुलतानासमोर ठेवली ती एक मूर्ती होती. ती सोन्याची मूर्त आणि हिऱ्या माणकांनी मढलेली होती त्या मूर्तीच्या हातात एक वाजवायचे चिग्न होते

"या मूर्तीचे विशेष काय?" सुलतानाने त्या पंडिताला विचारले.

मूर्तीच्या विशेष लक्षात येईल ही मूर्त आपण आपल्या राजधानीच्या दारावर ठेवून जावी ती रात्रंदिवस पाहू देईल. रात्र स्वारी करायला आला तर तो जबळ येण्यापूर्वी ही मूर्त शिग वाजवून आल्याची सूचना देईल शत्रू शिगाचा आवाज ऐकूनच घरघर कापू लागेल आणि युद्ध आल्या-शिवायच बसवीत होऊन जागच्या जागी ठार होईल

"तुम्ही या मूर्तीविषयी जे काही म्हणालात ते आहे मोठे गमतीदार ते खरे ठरले तर तुम्हांला मी तुम्ही मागाल ते बक्षिस देईन. पण जर का ते खोटे ठरले तर

म्हणाला

त्यानंतर रोमचा कारागीर समोर आला. त्याने एक चांदीचे मोठे तबक सुलतानासमोर ठेवले त्या तबकात मधोमध एक सोन्याचा मोर होता आणि चारही बाजूला चौवीस लांडोर होते

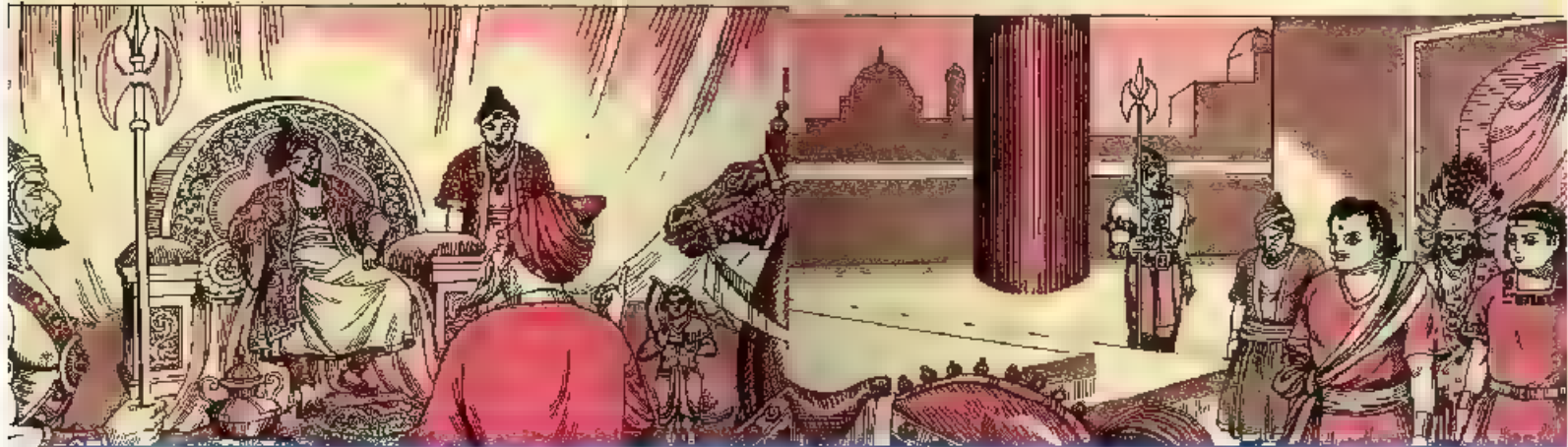
सुलतानाने विचारले-"कारागीर' या मोराचा आणि लांडोरांचा उपयोग काय, सांगाल का?" सुलतानाने विचारले

"जहांपनाह! हा मोर प्रत्येक तासाला एका लांडोराला चोंच मारील आणि पिसारा वसवून नाचेल असे चौवीसदा केले की एक दिवस व एक रात्र संपेल म्हणजे हे तबक एक बडबळच आहे एवढेच नव्हे

तर एक महिना पुरा साला की हा मोर लोड उचवून आपल्याला द्वितीयेच्या चंद्राचे वशीत घडवील."

"खरोखरच गंमतीदार आहे खरे तुमचे हे बडबळ! तुमचे म्हणण खरे निघाले तर तुम्ही मागाल ते बक्षिस मी देईन, परंतु जर का खोटे निघाले तर मात्र फांशीची शिक्षा मिळेल!" सुलतानाने बजावून सांगितले.

नंतर इराण देशातला कारागीर पुढे आला. त्याने लवून मुजरा केला आणि एक लाकडी घोडा सुलतानासमोर आणून उभा केला. तो शिंशवीचा घोडा होता. आणि त्यावर सोन्याचादीच्या नक्षीचे काम केले होते" घोड्याच्या पाठीवर खोमीर

सवल्लं होते आणि तोंडात लगाम बस-
वलेला होता घोडा सुंदर होता

घोडा पाहून सुलतानाने त्याचे विशेष
बेचारले

इराणी कारागार म्हणाला-“जहा-
नाह! या घोड्यावर जो कोणी बसेल तो
आपले मन ज्या वेगाने घाबू शकते त्या
वेगाने पाहिजे तिकडे उडू शकेल सामान्य
घोडा कर्बभर पळव राहीला तर जितका दूर
पळेल तितके अंतर हा घोडा एका तासात
कापून काढील, तरी तो दमणार नाही

“तुम्ही म्हणालात ते खरे ठरले तर
तुम्हांला मागण ते बक्षिस मिळेल नाहीतर
काशी!” सुलतानाने बजावून सांगितले.

आणला होता त्याची परीक्षा तीन दिवसात
झाली आणि तिचांचे म्हणजे खरे असल्या-
बद्दल सुलतानाची खात्री झाली. सुलतान
गमतीखातर इराणच्या कारागिराने आणले-
ल्या घोड्यावर बसून आकाशात एक चक्कर
मारून आला

सुलतान सकूर आनंदाने तिघांना बोला-
वून म्हणाला-“तुम्ही तिघांनी आपापल्या
घस्तूचे विशेष मला पटवून दिले आहे
तेव्हां तुम्ही मागण ते घायला मी तयार
आहे ”

ते ऐकून तिघे म्हणाले-“जहापनाह
आपण आपल्या तिघां सुलींची लगे
आमच्याशी करून घानी अशी विनंती आहे
आपले जांवई होण्याची आमची इच्छा
आहे ”

सुलतान म्हणाला-“कबूल! मी तुमच्या
इच्छेप्रमाणे तुमचे लग्न करून देतो,” असे
सांगून सुलतानाने काजीला आणि सोफी-
दारांना बोलावून आणविले आणि त्यांना
लग्नासंबंधी कागदपत्र तयार करायला
सांगितले

पडसामागून तिघी राजकन्या तिघां
कारागिरांनी आपलेल्या घस्तू नौतुकाचे
पहात होत्या. सुलतानाची तिसरी राज-
कन्या आपल्या होणाऱ्या पतीकडे पाहत

तिघी बहिणीव तीच जास्त सुंदर होती
आपल्याला त्या खेरड्याची लग्न करावे
लागणार या विचारानेच तिला वेड लाग-
ल्यासारखे झाले. ती आपल्या खोलीत
जाऊन रडू लागली अंगावरचे रुपडे फाडून
ती वेड्यासारखी आपलेच तोंड ओरवडू
लागली.

त्याच वेळी तिचा भाऊ कमर अकवार
शिकार संपवून घरी परतला. बहिणीला
रडत असलेली ऐकून तो सरळ तिच्या
खोलीत गेला आणि तिच्या रडण्याचे कारण
विचारले.

ती म्हणाली-“अरे बादा! माझे कर्म!
बाबांनी एका संभर वर्षांच्या खेरड्याची
माझे लग्न करून देण्याचे वचन दिले आहे
ती एक लाकडी घोडा घेऊन गेला आहे
आणि तो घोडा आकाशात उडतो. आपल्या
बाबांना वेड लावले आहे त्या घोड्याने
मी जीव देईन, पण त्या खेरड्यासो लग्न
करणार नाही.”

कमरने आपल्या बहिणीचे सांत्वन केले
आणि तिच्या भर्जोविषूट काही होणार
नाही असे तिला सांगून तो सरळ बापाकडे
गला आणि म्हणाला-“अब्बाजात! आपण
माझ्या वाकट्या बहिणीचे लग्न एका

खेरड्याची करून घायचे वचन दिले आहे
का? तो कोणता नजरणा घेऊन आला
आहे, कोणास ठाऊक आणि आपण त्याच्या
साठी आपल्या सुंदर मुलीचा बळी का
देणार? या लग्नाचा हट्ट आपण धरलात
तर माझी बहिण नक्कीच आपल्याला
करील ”

कमर हे सर्व आपल्या बापाला सांगत
असता तो घोडा आणणारा कारागीर
जवळून उभा राहून सर्व ऐकत होता.
त्याला रान जाला, परंतु त्याला काहीच
करता येण्यासारखे नव्हते. त्याच वेळी
सुलतान आपल्या मुलाला म्हणाला-“अरे
बेटा! हा कारागीर जो घोडा घेऊन आला

गहे तो तू पाहिलास तर तू असे बोलणार आहेस”

नंतर तो मुलाला घेऊन बाहेर आला गेले. मुलाला तो लाकडी घोडा दाखविला. मर तो घोडा पाहून मुरझला. त्याला घोड्याच्या स्वारीचा छंदच होता. म्हणून टफन उडी मारून तो घोड्यावर बसला. गेले घोड्याला टाच मारून लगामाने लायला खूप केली. परंतु घोडा जागचा लालाच नाही.

तेव्हा सुलतानाने कारागिराला विचारले— कां हो, घोडा कां हलत नाही पाहता तू? माझ्या मुलाला घोड्याचे हें यंत्र ज्ये बालते ते सांग. त्यानंतर तुमच्या छंदप्रमाणे सर्व होईल.”

म्हणता सुलतानाच्या मुलाला चांगडी तेल घडविण्याची संधी पहात होता. तो मरलाजवळ जाऊन म्हणाला—“काही नाही हे, कारागिराच्या उजव्या बाजूला जी गुडी आहे ती फिरवा म्हणजे घोडा उडू लागेल.” सुलतानाच्या मुलाने त्याप्रमाणे उजवी कडची

गुडी फिरविली आणि घोडा उडू लागला. दूर उडत जात दिसेनासा झाला. कित्येक तास लोटले तरी तो परत आला नाही.

आतां मोग सुलतान पावरला. त्याने कारागिराला विचारले—“काय हो माझ्या मुलाला जमिनीवर कसे आणायचे माया.”

म्हणता म्हणाला “जहांपनाह! आतां आपल्या चिरंजीवांचे परत येणे अशक्यच समज. त्यांनी उतरायला डाव्या बाजूची गुडी फिरवावी लागते. ते मी सांगण्यापूर्वीच तुमचे चिरंजीव उडव्या बाजूची गुडी फिरवून आपणात उडून गेले. अबवट ज्ञानाचा असा दुष्परिणाम होतो.

परंतु सुलतानाला त्या कारागिराचा राग आला. त्या म्हणाला—“वडवून टाका रे तुम्हात.” सुलतानाने तुकूम सोडला.

त्यानंतर तो दुःख करीत आपली छाती वडवीत यरात गेला आणि अंतःपुरातील स्त्रियांवरून शोकसागरात बुडला.

(क्रमशः)

एक पैसा

प्राचीन काळी रामशर्मा ताकाच्या ब्राह्मणाने ब्रह्मदेवाचे स्मरण करून तपश्चर्या करून सूरवात केली.

मुक्कळ वर्षे ज्योडल्यावर ब्रह्मदेवाने वर्णन देऊन विचारले—“काय रे भक्ता! तू कशासाठी माझे स्मरण केलेस?”

रामशर्मा म्हणाला—“ब्रह्मदेवा! लोक म्हणतात की तू भक्तवत्सल आहेस पण मला दर्शन द्यायला तू इतका उशीर कां केलास?”

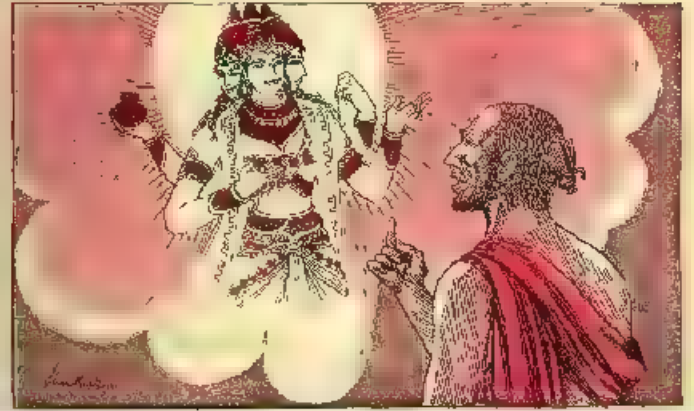
“वत्स! तुमचे एक कुप ते माझ्या एका दिवसाच्या दरोबरचे असते रे. मी त्या दिकेकडे एका क्षणात आलो.” ब्रह्मदेव म्हणाला.

रामशर्माने विचारले—“तर देवा! आमचे एक कोटी रुपये तुमच्या किती पैसा इतके होतात?”

“एका पैसा इतके.” ब्रह्मदेव म्हणाला.

“तुमचे आपला एकच पैसा मला द्या!” रामशर्मा म्हणाला.

“आजो बरे का! एका मिनिटात” असे सांगून ब्रह्मदेव अंतर्धान पावला.

धनच सुवावे मूल

एका गावी शिवराम नावाचा एक श्रीमंत शेतकरी रहात असे. त्याला तीन लगे होते. तिघे सोतात काम करीत आणि बापाच्या पावलावर पाऊल टाकून राहत.

मुले मोठी झाल्यावर शिवरामने त्यांची राने करून दिली आणि सर्व लागवडीची जमिने त्यांच्यावरच टाकली.

हळूहळू तिघां मुलांची लग्न झाली आणि ना झाल्या. शिवरामच्या आयुष्यात एकदम बदल झाला. सकाळी उठल्याबरोबर एक न दंतमंजन व पाणी आणून देई सोडून आल्याबरोबर दुसरी सून पाट भाडून त्याला करून ठेवले आणि देई सकाळचे आणि जाल्यावर तिसरी सून सासऱ्याच्या ठकीत रागायण भागवतासारखे श्रम पावण्या नेऊन ठेवी. अशातच तिघी ना सासऱ्याच्या सेवेला सतत हजर असत

मुले सोतात जे पीक तिघे ते घरी आणून त्याचा द्विगुण बापाला देत. शिवरामला वाटू लागले की देवाची कृपा म्हणून त्याचे वार्षिक सुखात जात आहे.

तीन प्रहरी वामकुळी झाल्यावर शिवराम जालेल्या मित्रमंडळींना रामायणातल्या व महाभारतातल्या कथा सांगे आणि संदर्भात आपल्या मुलांचे व सुतांचे कौतुक करीत त्याला म्हणतारणी किती सुख मिळत आहे सांगे.

असाच एकदा त्याचा बालमित्र रंगनाथ त्याला भेटायला आला असता शिवरामने त्याला ईश्वरकृपेने त्याचे मुलगे व सुता त्याला कथा प्रेमाने वागवतात हे सांगितले.

रंगनाथ सर्व ऐकून स्मित करीत म्हणाला—“आजही एक काळ कर. संसाराचे सर्व ओझे फेकून देऊन मोकळा हो जमीन-

मल आपमान भांडून सर्व घालवून बसतील’ असे सांगून रंगनाथ निघून गेला.

शिवरामने मित्राच्या शल्लयातली गोम न ओळवून रवाने कुचकित्याप्रमाणे आपली सर्व इस्टेट मुलांमध्ये सारखी सारखी वाटून दिली.

त्या दिवसापासून शिवरामच्या आयुष्यात एक विचित्र बदल झाला. हा बदल फार मोठा होता शिवरामला आता कोणीच विचारीनाले माले. त्याला काळ हवे नको हे विचारायचे तर दूरन, मुलांनी जेसात किती मिळकत झाली हे देखील सांगायचे बंद केले.

आता शिवरामला जीव नकोसा वाटू लागला. तो अंगणातल्या पोथ्यावर एकटा बसून देवाचा थांबा करू लागला की देवा, खबरदार बोलावून घे कोणी येणारा जाणारा मिन येऊन बसला तर त्याला तो त्याला मुलांभ्या व सुतांच्या वेफिकीरपणामुळे किती कष्टाने दिवस काढावे लागत आहेत, सांगे शिवरामचा रामशास्त्री थांबाचा एक समबराबत मित्र होता त्याने सर्व ऐकून घेतले व म्हणाला—“बानारे! जुनी म्हण आहे, विसरलास का? ‘धन मूल इव जगत्!’ या नगाचे मूल धन आहे. ईश्वर-भक्ती वगैरे सर्व फुकट आहे तुझ्या जवळ औपयंत चार पैसे होते व शेती होती तोपयंत मुले व सुता तुझी विचारपूस

रीत. ते मिळाल्यावर त्यांना तुक्षी गरज
रली नाही. मो तुला पुन्हां बांगळे दिवस
ह्याला युक्ती सुचवितो. मो तुला एक
प्याची पेटी आणि सांबर खायच्या खुर्दा
पणून देतो. मू दार लावून आपल्या
गेलीत तो खुर्दा दररोज एकेक करून त्या
टीत मोजून टाकीत जा. एका हाताने पैसे
क व दुसऱ्या हाताने काढून घे. गमत
हा, काय होते ते.

त्या दिवसापासून मुलांना सासऱ्याच्या
गेलीतून पैसांचा खणखणट ऐकू येऊ
गला. पहिल्याने त्यांनी बकित होऊन
स्पर्शकडे पाहिले. मंतर दुसऱ्या दिवसा-
पसून सासऱ्याच्या सेवेला हजर राहू
गेल्या.

माता शिवरामच्या आयुष्यात पुन्हां
दल झाला. मुलां जेवून पहिल्यासारख्या
चारपूस फल लागल्या आणि मुले देखील
त्याच्या खोलीत जाऊन शेतात कोणते
क कसे निघावे सगू लागली. रामशास्त्री
हम दे सर्व पहात होता. त्याला त्याची

युक्ती मिळाल्या. माणसांनी पाहिल्याने माणस
आनं

शिवरामने तीन चार वर्षांनी जगाचा
निरोप घेतला तेव्हां मुलांनी व मुनांनी
होसने त्याच्या क्रियाकर्मासाठी खूप वेळे
खर्च केले. रामशास्त्री हजर होता तो
मुलांना म्हणाला—“हे पहा, तुमच्या वडि-
लांनी मागे काही ठेवले असेल। पेटी
उघडून पहा. पेटीत काही असेल तर साख्खे
सारखे बाटं करून घ्या.”

मुले उत्सुक होतीच त्यांनी रामशास्त्री
समोरच बापाच्या पेटीचे कुलूप उघडले.
गाजातले काही प्रमुख मंडळी पण हजर
होती. पेटीत बराचसा खुर्दा होता आणि
त्याबरोबर एक चिट्ठी पण होती. चिट्ठीत
लिहिले होते—“या पेटीत जे पैसे आहेत ते
सर्व रामशास्त्रीचे आहेत. ते त्याला देऊन
दाकावेत।”

ती चिट्ठी पाहून शिवरामची मुल व मुना
बकित होऊन परस्परांकडे पाहू लागल्या.
रामशास्त्री आपले पैसे घेऊन निघून गेला

दोन मूर्ख

एका गांवी दोन मूर्ख रहात असत. कालपणपासूनच त्यांची परस्परांशी गट्टी होती. एकदा
मावातल्या गल्लीत दोघे परस्परांना भेटले. एकाच्या हातात एक पिशवी होती आणि
पिशावीत काही तरो होले.

दुसऱ्या मूर्खाने त्याला विचारले—“काय रे आहे या पिशवीत ?” पहिल्या मित्राने
आपल्या अकतेचे काजवे पाडीत उत्तर दिले. “या पिशवीतली सर्व अडी तुला देईन.”

दुसरा मूर्ख बराच वेळ विचार करून ही काही उत्तर देऊ शकला नाही.

तेव्हा पहिला मूर्ख म्हणाला—“अरे या पिशवीत काय आहे, तुला सांगता आले नाही
अरे अडी आहेत किती अडी आहेत हे सांगितलेस तर पिशवीतली बऱ्याची बऱ्याची अडी
तुला देऊन.

दुसरा मूर्ख विचार करीत उभा राहीना. त्याला काय उत्तर द्यावे, सुचेल.

रीत. ते मिळाल्यावर त्यांना तुक्षी गरज
रली नाही. मो तुला पुन्हां बांगले दिवस
हायला युक्ती सुचवितो. मो तुला एक
प्याची पेटी आणि सांबर खयाळा खुर्दा
पणून देतो. मू दार लावून आपल्या
गेलीत तो खुर्दा दररोज एकेक करून त्या
टीत मोजून टाकीत जा. एका हाताने पैसे
क व दुसऱ्या हाताने काढून घे. गमत
हा, काय होते ते.

त्या दिवसापासून मुलांना सासऱ्याच्या
गेलीतून पैसांचा खणखणट ऐकू येऊ
गला. पहिल्याने त्यांनी बकित होऊन
स्पर्शकडे पाहिले. मंतर दुसऱ्या दिवसा-
पासून सासऱ्याच्या सेवेला हजर राहू
गेल्या.

माता शिवरामच्या आयुष्यात पुन्हां
दल झाला. मुलां जेवून पहिल्यासारख्या
चारपूस फल लागल्या आणि मुले देखील
त्याच्या खोलीत जाऊन शेतात कोणते
क कसे निघावे सगु लागली. रामशास्त्री
हम दे सर्व पहात होता. त्याला त्याची

युक्ती मिळाल्या. माणसाची गरज असणे माणस
आने

शिवरामने तीन चार वर्षांनी जगाचा
निरोप घेतला तेव्हां मुलांनी व मुनांनी
होसने त्याच्या क्रियाकर्मासाठी खूप वेळे
खर्च केले. रामशास्त्री हजर होता तो
मुलांना म्हणाला—“हे पहा, तुमच्या वडि-
लांनी मागे काही ठेवले असेल। पेटी
उघडून पहा. पेटीत काही असेल तर साखे
सारखे बाटं करून घ्या.”

मुले उत्सुक होतीच त्यांनी रामशास्त्री
समोरच बापाच्या पेटीचे कुलूप उघडले.
गाजातले काही प्रमुख मंडळी पण हजर
होती. पेटीत बराचसा खुर्दा होता आणि
त्याबरोबर एक चिट्ठी पण होती. चिट्ठीत
लिहिले होते—“या पेटीत जे पैसे आहेत ते
सर्व रामशास्त्रीचे आहेत. ते त्याला देऊन
दाकावेत!”

ती चिट्ठी पाहून शिवरामची मुल व मुना
बकित होऊन परस्परांकडे पाहू लागल्या.
रामशास्त्री आपले पैसे घेऊन निघून गेला

दोन मूर्ख

एका गांवी दोन मूर्ख रहात असत. कालपणपासूनच त्यांची परस्परांशी गट्टी होती. एकदा
मावातल्या गल्लीत दोघे परस्परांना भेटले. एकाच्या हातात एक पिशवी होती आणि
पिशावीत काही तरो होले.

दुसऱ्या मूर्खाने त्याला विचारले—“काय रे आहे या पिशवीत?” पहिल्या मूर्खाने
आपल्या अकतेचे काजवे पाडीत उत्तर दिले—“या पिशवीतली सर्व अडी तुला देईन.”

दुसरा मूर्ख बराच वेळ विचार करून ही काही उत्तर देऊ शकला नाही.

तेव्हा पहिला मूर्ख म्हणाला—“अरे या पिशवीत काय आहे, तुला सांगता आले नाही
अरे अडी आहेत किती अडी आहेत हे सांगितलेस तर पिशवीतली वहाची वहाची अडी
तुला देऊन.

दुसरा मूर्ख विचार करीत उभा राहीना. त्याला काय उत्तर द्यावे, सुचला.

गावोपहार

पांडव राजाच्या दरबारात विष्णुशास्त्री नांवाचा एक महा विद्वान पंडित रहात असे. राजा त्याचा फार आदर करी. त्या मुळे विष्णुशास्त्री गवे चढला व तो सर्व पंडितांना त्रास देऊ लागला. तो पंडितांकडून कर वसूल करू लागला आणि वेला नाही तर तो त्यांना शास्त्रार्थासाठी पाव्हान करी. पंडितांना त्याची अशी त्रास बसली होती की विष्णुशास्त्री लोक 'कोलाहल पंडित' या नावानेच ओळखू लागले. त्याच्या भोलीन कित्येक विद्वान पंडित राज्य सोडून निघून गेले.

त्या राज्यांत महाभाष्य भट्ट म्हणून ताणखी एक विद्वान पंडित रहात असे. तो सार्वत्रिक वृत्तीचा होता. तो शांतपणे आपल्या आश्रमात बसून वेदशास्त्राचा अभ्यास करी. त्याच्याकडे जी शिष्यमंडळी होती तीदेखील त्याच्यासारखीच सात्विक

वृत्तीची होती. कोलाहल पंडिताचा कर भरणे त्याला कष्टाने जाई.

महाभाष्य भट्टाकडे यामुन नांवाचा एक शैवस्वी शिष्य होता जो आज्ञाकारी आणि सदाचारी होता. आपल्या गुरूला तो देव तुल्य मानून त्यांची भक्तिभावनेने सेवा करी. त्यान गुरूगृही राहून यज्ञशास्त्र आणि षोडश कला शिकून घेतल्या होत्या.

महाभाष्य भट्टाकडून कोलाहल पंडिताला लागोपाठ दोन वर्षे कर भिडाला नाही. म्हणून त्याचे आपल्या बजी नांवाच्या शिष्याला पाठविले. बजी एक वल्लीच होता. ते मोठमोठ्या पंडितांना धमक्या देऊन करवसुलीचे काम करी.

बजी महाभाष्य भट्टाच्या आश्रमात आला तेव्हां ते कोठे बाहेर गांभी गेले होते व एकटा यामुन आश्रमात होता. बजी महाभाष्य भट्टाने कर न दिल्याबद्दल त्याचे

नाही. तो म्हणाला—'काय रे! माझ्या गुरूवर्गानी तुझ्या गुरूला कशासाठी रे कर घ्यायचा? पंडित्यात ते माझ्या गुरूवर्गिकां मोठे आहेत का?'

"अस्स! तारमग तू आपल्या गुरूवर्गाना आमच्या गुरूवर्गाशी शास्त्रार्थ करायला पाठवून दे. मग लहान कोण व धोर कोण हे काढेल!" बजी म्हणाला.

"तुझ्या गुरूचा परामब करण्यासाठी माझ्या गुरूवर्गाना इतक्या दूर जाण्याची गरजच काय? मी येतो, त्यांच्याशी शास्त्रार्थ करायला." असे सांगून यामुन पांडव राजाच्या दरबारात गेला.

यामुन कोलाहल पंडिताशी शास्त्रार्थ करायला आला असल्याचे ऐकून विद्वान पंडितांची दरबारात गर्दी झाली. लोक म्हणाले—'राई आणि पर्वटाची काय बरोबरी? बिचाऱ्याचा मुव्या उडून जाईल!'

राणीला कोलाहल पंडिताचा धमंड-खोश्या मूळीच आवडत नसे. यामुनला पाहून तिला वादले—'ही विस्तबाची ठिणमी गवताच्या मंजोला जाग लावून अस्म करणार!'

त्यानंतर कोलाहल पंडित आणि यामुन यांचा शास्त्रार्थ सुरू झाला. कोलाहल

पंडिताने यामुनला तर्क आणि व्याकरण शास्त्रावर काही प्रश्न केले आणि यामुनने सर्वांची समाधानकारक उत्तरे दिली.

तेव्हां कोलाहल त्याला म्हणाला—'तू स्वतःच्या इच्छेप्रमाणे मला वाटेक तो प्रश्न घेऊन त्याचे समाधानकारक उत्तर दे. मी त्याचे खंडन करतो. मी खंडन करू शकलो नाही तर मी हारलो आणि तू विजयी झालास असे मी मान्य करीन.'

यामुन म्हणाला—'आपली आई बऱ्या स्त्री आहे का? नाही!'

"तू म्हणालास ते बरोबर आहे. मी याचे खंडन करणार नाही!" कोलाहल म्हणाला.

पंडित राजा धर्मात्मा आहेत का? आहेत!" कोलाहल म्हणाला 'होय हे निविवादच आहे!' कोलाहल डित म्हणाला.

"महाराणी पतिव्रता आहेत का? आहेत!" यामुन म्हणाला "होय हे पण पूर्णपणे निविवाद सत्य नाही!" कोलाहल म्हणाला

"तर मग आपण झारलात व मी जकलो. कारण मी जे सांगितले त्याचे पुराही खंडन करू शकला नाहीत तरी मी गुरून दाखवितो." यामुन म्हणाला. सर्व रक्षारी चकित होऊन यामुनकडे पाहू लागले

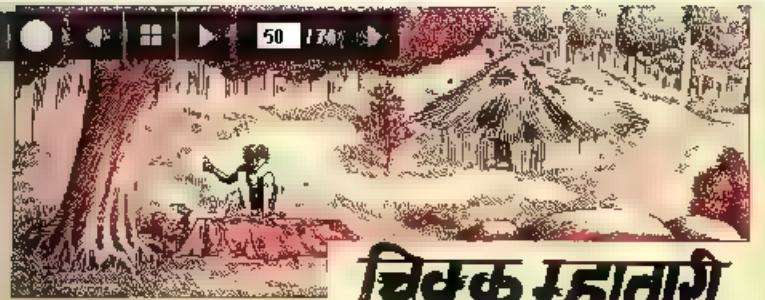
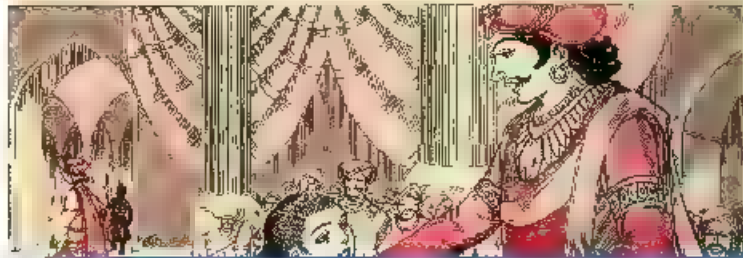
"आपण आपल्या मातोश्रींचे एकुलते क चिरजीव आहां, होय ना? या विषयी लुप्तहिते "एक पुत्रो लघुया इति तेकवादात्" म्हटले आहे म्हणून त्यांना क मुरुगा जसून ही त्या 'अपुत्रा' म्हणजे नव्या सारख्याच आहेत

"सर्वतो धर्म षडभागी राजा भवति शत"। अधर्मादपि षडभागे भवत्यस्यदा

रक्षारी राजा धर्मात्मा आहेत का? आहेत!" कोलाहल म्हणाला 'होय हे निविवादच आहे!' कोलाहल डित म्हणाला.

"महाराणी पतिव्रता आहेत का? आहेत!" यामुन म्हणाला "होय हे पण पूर्णपणे निविवाद सत्य नाही!" कोलाहल म्हणाला

"तर मग आपण झारलात व मी जकलो. कारण मी जे सांगितले त्याचे पुराही खंडन करू शकला नाहीत तरी मी गुरून दाखवितो." यामुन म्हणाला. सर्व रक्षारी चकित होऊन यामुनकडे पाहू लागले

चिक्कू महातारी

एका गावी एक चिक्कू महातारी रहात असे तिच्या जवळ एक पंडकी झोपडी, एक बदामाचे झाड आणि एक कडीलंबाचे झाड होते

कोणी कडीलंब सांगायला आला की ती मूठभर तांदूळ भागून घेऊन दोन डहाळ्या तोंडून वेई गावातली मुले बदाम मागण्याला येत तर ती एक पैसा घेऊन एक बदाम देई महातारीच्या आपडोव सेपाकाची तीन-चार भातीची भाडी. एक घागरडी मळकी छत्री आणि एक फाटकी घागरडी एवढ्याच वस्तू होत्या.

त्या गावात लक्ष्मण नावाचा एक उगाड मुलगा होता. त्याने महातारीबरोबर राहून फायदा होईल असा विचार केला. कारण ती मेली म्हणजे तिच्याजवळ जे काही अहे ते आपल्या मिळेल असा विचार करून ती महातारीच्या घरी गेली त्या वेळी

महातारी बदामाच्या झाडाखाली कांबळे टाकून, खारी घेऊन बदाम पाडोव म्हणून ती पडल्या पडल्या पाहारा देत होती.

लक्ष्मण जवळ जाऊन म्हणाला-"आजो! तुमच्या झाडावरचे बदाम कसे आहेत हो?"

महातारीन प्रथम लक्ष्मणकडे पायापासून डोक्यापर्यंत निरखून पाहिले आणि म्हणाली-"खाऊन कांणी पाहिले रे? पाहिले तर एक पैसा देऊन घे आणि खाऊन पहा!"

ते ऐकून लक्ष्मण हसला म्हणाला-"आजो! मी मद्यत करित जाईन. मला आपल्या घरी कां नाही ठेवून घेत?"

'तू काय करणार मद्यत? फुकट खावला घावला नाही माझ्याकडे काही." महातारी म्हणाली.

"दोन चिक्कू मला आपल्याकडे ठेवून तर पहा तुम्हाला फुकट खर्च होतो असे वाटले तर जातू लाभायला सांगा. मी

नेघून जाईन. तुमचे बदांभ व कडीलिन
मि बाजारात जाऊन विकीन. तुम्हाला
थार पैसे नास्तव मिळतील.” लक्ष्मण
म्हणाला.

म्हातारी थोडा वेळ विचार करून
म्हणाली—”वर सारींवर पाहूरा ठेव. मला
होी काम वावडले तर तुला ठेवून घेईत.”
म्हणजे सांगून म्हातारी उक्ती व थोमडी
ठेऊन थोपडीत गेली.

म्हातारी लक्ष्मणला दोन वेळ जेवायला
मदी, परंतु त्याला खूप काम सांगे बाजारा-
त विकायला बदांभ व कडीलिन देई तो
रोजून आणि किमत सांगून देई. एक
सा कमी आला तर लक्ष्मणला शिष्या

पाप
तरी

भरणाची वाट पाहू लागला

काही काळ लोटल्यावर म्हातारी इतकी
अशक्त झाली की तिला उठणे बसणंदेखील
अशक्य होऊ लागले जाता जास्त दिवस
या जगाचा सबब राहणार नाही, हे म्हाता-
रीन ओळखल. आपली थोपडी फुकटात
कोणाला को मिळाली असा विचार करून
तिने ही एका सावकाराकडे गहाण ठेवून
काही पैसे कर्जाक मागून घेतले म्हातारी
निवून गेल्यावर लक्ष्मण नित्याप्रमाणे कडी-
लिन घेऊन बाजारात जात असता त्या
सावकाराच्या घरावरून जाऊ लागला
सावकाराने त्याला हाक मारून म्हातारीने
थोपडी गहाण ठेवून दोनशे रुपये कर्जाक
मागून गेल्याचे सांगितले आणि विचारले—
”यात तुम्हा वाटा किती?”

लक्ष्मणने विचार केला, म्हणजे म्हाता-
रीने ही पडकी थोपडीसुद्धा कोणाला
फुकटात मिळू नये यासाठी गहाण ठेवली
आहे तर, परंतु हे पैसे जाणार कोडे?

रात्री म्हातारी थोपडीत धोपे आणि
लक्ष्मण बदांभाच्या झाडाखाली थोपे एकदा
रात्री थोपडीत सुदबड झाली ऐकून तो
थोपडीजवळ गेला आणि थोपडीच्या
भोकातून पाहू लागला. आत एका लहानशा

“म्हातारे, तू गेल्यावर हे सर्व रुपये
मलाच मिळणार आहेत!” असा विचार
करीत लक्ष्मण परत येऊन बदांभाच्या
झाडाखाली थोपला

दिवसामागून दिवस जात होते एक
दिवशी म्हातारी उठली नाही तिला बरे
नाटने नव्हते कांबळ्यावर पडून होती
तिला वाटू लागले की आता या जगाचे
नते तुटण्याची वेळ जवळ आली आहे
तिने लक्ष्मणला हाक मारली व म्हणाली—
“बेटा! मला बोलावण आल आहे. चल

आपण स्वशानात जाऊन बसून राहू या
यथेच मरण आले तर खर्च जास्त होईल.”

लक्ष्मणला राग आला म्हणाला—

तेथं गेल्यावर कमी खर्च येईल असे
वाटते का आजी! लाकडे आणि कापड
तर लागणारच!”

“अरे, माझे प्रेत जाळण्याची गरजच
काय? फुकट इतका खर्च कसाला? कोणाला
सद्दा खाणायला सांगितला तर खर्च जास्त
होईल म्हणून तू पहिल्यानेच एक खड्डा
खणून ठेव आणि मी गेल्यावर माझ प्रेत
ओढून या उसी कांबळ्याखरोबर खड्ड्यात
टाकून वर मगती टाक म्हणजे झाले.”
म्हातारी म्हणाली

लक्ष्मणला वाटले की म्हातारीने जे
काही बांचविले असेल ते आपल्यालाच
मिळणार म्हणून तो म्हातारीबरोबर

शानात कुदळ फावडे घेऊन निघाला. ततारी उगी व कांबळ घेऊन गालां मली. स्मशानात दोघे पोचले तेव्हा तेथे णी नव्हते. एका चिंचेच्या झाडा खाली शीवर डोके ठेवून म्हातारी पडून राहली, क्षमण खड्डा खणू लागला.

खोड्या वेळाने म्हातारीने विचारले- काय रे लक्ष्मण! खड्डा खणून खाला ?”

“आजी! खणून झाल्यावर तुम्हांला िक मारतो.” लक्ष्मण म्हणाला.

खड्डा खणून झाला तोंपर्यंत चांगले ञाडले होते लक्ष्मण म्हणाला-“आजी! ण्डा झाला हो तयार! पण म्हातारी काही गेललीच नाही लक्ष्मणला वाटले म्हातारी िली. सुटली विचारी ती, आपण आतां रोकळे! दिचे ते सर्व आपलेच!” या वेचाराने त्याला अपरपार आनंद झाला. म्हातारीची ती घाबरडी मळकी उशी आणि काबळे त्याने प्रथम सडघात टाकले अर्धण नंतर म्हातारीला आत पोचवून तिला

पुरुन थावर

त्याने ओपडी हुडकून पाहिली पण त्याला काही सांपडले नाही. सर्व जमीन खणून पाहिली आणि उपरावर गवत व ताडाची पाने होते ती उलवून पाहिली, परंतु काही एक हाती लागले नाही. त्याला वाटले की ज्या दिवशी म्हातारीने झांपवी म्हणून टाकून रुपये आणले होते त्याच दिवशी प्यायला पाहिजे होते ते रुपयेदेखील आता येले. म्हातारीचे मागच्या जन्मातले कर्ज होते की काय कोष जागे, नाही तर इतके दिवस तिची भाकरी करून हाती काही कां आले नाही. परंतु म्हातारीने सर्व रुपये उशीत सिवून ठेवले होते हे त्याच्या लक्षात आले नाही.

उचाटण्यापूर्वी पाय काढणे त्याला आवडत होते. कारण त्याने ओपडी खणून काढली होती. सावकार येऊन पाहील तेव्हा तुघंगाची पायरी उडावी लागेल असा विचार करून लक्ष्मण गाव सोडून पळून गेला

संजय पांडवांकडे जाऊन आपले दूतकार्य पुरे झाल्यावर हस्तिनापूरला परतला. तो धृतराष्ट्राला भेटून म्हणाला-“राजा! युधिष्ठिराने सर्व दोष तुझ्यावरच लावला आहे. तूच लोकनिवेस पाव झाला आहेस. युधिष्ठिराने माझ्या हाती जो सदेश पाठविला आहे तो मी सर्वसिद्ध राज्यसभेत सांगितला. नंतर धृतराष्ट्राचा निरोप घेऊन सजय घरी निघून गेला. धृतराष्ट्र विदुराला बोलावून म्हणाला “पांडवांकडून संजय परत आला आहे. तू मला माझा मनःस्ताप पुरा होईल असे काही तरी सांग.”

गोवशास्त्रात धृतराष्ट्राची काण उघाडणी करीत म्हणाला-“राजा! तू या जगताच्या रक्षणासाठी असत्याचा त्याग कर. आपला

वंशक्षय होऊ नये यासाठी दृष्ट ने कर. तू दुर्योधनाच्या हुड्डाला बळी पडून पांडवांना दूर लोटलेस. आतां दुर्योधनाला त्याच्या पायाची फळे कशी चाखावी लागतात हे तू स्वतःच्या डोळ्यांनीच पाहूशील. म्हणून सायोंपचाराने तू पांडवांना बोलावून त्यांना काही गावे दे. अजून उशीर झाला नाही. आपल्या मुलावर ताबा ठेव. भाऊबंदकी थांबव. सकाटसमयी हातभार लावायला तेच नाही का पांचणार?

“होय रे! मी तरी पांडवांच्या हिताचाच नेहमी विचार करीत आलो. परंतु दुर्योधन सत्तेवर आला की माझे मन शाब्द्या ताब्यात रहात नाही. हा सर्व देवदुर्गिास आहे.” धृतराष्ट्र म्हणाला.

दुसऱ्या दिवशी राज्यसभा भरली दुर्गा-धनाच्या मदतीला आलेले सर्व राजेंद्रवजाचे मजबाने बाणलेला संदेश ऐकल्यासाठी आतुर होऊन सभेला हजर होते संजयाने सभेत आल्यावर प्रथम सर्वांना नमस्कार करून म्हणाला- 'उपस्थित सभासद श्री' मी पांडवांना भेटून आलो आहे त्यांनी आपणांपैकी प्रत्येकाची फार आपुलकीने व्यवहारी केली होती मी त्यांना वृतराष्ट्र महाराजांचा सवेश कळविला "

वृतराष्ट्र मध्येच म्हणाला- 'संजया! तू पांडवांना माझा संदेश कळविलास परंतु त्याचे उत्तर म्हणून इतर कोणी काय सांगायला सांगितले ते आवण नंतर ऐकू

या सजय म्हणाला- महाराज! अर्जुनाने सर्वा-जमळ आपला सवेश सांगायला असे सांगून मला पाठविले आहे तो म्हणाला

"दुर्योधनादिकांनी भनक पापे केली आहेत त्यांनी रेश पापांकडून पश्चात्ताप न करतां युद्ध करण्याचे ठरविले तर त्यांना धन्यात त्या पापांची फळ चाखायला मिळेल युधिष्ठिरदासाने आजवर स्वतःचा राज आवळून धरला आहे परंतु जर का त्यांना राग आला तर त्यांच्या क्रोधानेच सर्व कौरव भस्म होऊन जातील एकटा भीम कौरव सैन्याचा कुराडा करण्यास समर्थ आहे तव्हां दुर्योधनाला पश्चात्ताप करून ही काही निळणार नाही तक्रुल, सहबेव विराट, दुष्य उपपांडव, अभिमन्यू आणि मी खंस्त कौरवांची युद्ध करण्यास शस्त्र धारण करू तेव्हां कौरवांची जी दुर्दशा होईल ती सांगायला माझी बरज नाही मी सर्व थोर वडीलघाऱ्या मंडळींना नमस्कार करून मग हक्काचे राज्य मिळविण्यासाठी युद्ध करीन पंचपांडव जिवंत आहेत तोंपर्यंत कौरवांना राज्य सोपायला कसे काय मिळेल? त्याचा आमचा पराभव करतां आला तर या जगातला धर्म कायमचा नष्ट झाला असेच म्हणवे लागेल, परंतु तसे होणार नाही कर्णाबरोबर वृतराष्ट्राच्या सर्व युलांचा बंध मी एकट्याने करणार आहे."

यांच्या नाही लागून स्वतः विमोहत चालला आहेस आणि कौरव कुळाचा नाश करीत आहेस. कौरव-पांडवांचे युद्ध होता काय नये नाही तरसबंनारा निश्चित आहे."

भीष्म म्हणाले ते ऐकून कर्ण त्यांच्यावर ओरडला आणि म्हणाला- 'पितामह! तुम्ही यांच्या विषयी जे काही बोललात ते दुसरा कोणी बोलला असता तर त्याचे डोके त्याच्या वडावर टिकले तसे मी सर्वदा अश्विघ्नमंचे पालन केले आहे मी कधी राजद्रोह केला नाही व करणार नाही मी एकट्याने सर्व पांडवांचा धनसंघनी पाठवीन सुरवातीपासूनच ते आपले शत्रू असतां आज त्यांच्याशी मैत्री आणि सख्य कसे काय होऊ शकेल? वृतराष्ट्र महाराज आणि दुर्योधन यांस जे दृष्ट असेल तेच मी करणार "

तेव्हा भीष्म पितामह वृतराष्ट्राला म्हणाले- "वृतराष्ट्रा! कर्णाची वडबड ऐकल्याची आपल्याला पुकळ सवय आहे म्हण, एकटा सर्व पांडवांचा बंध करणार आहे हा! पांडव कोठे आणि हा कोठे? पांडवांचा अपमान करणे हेच एकध्वेय यांच्यासमोर आहे योग्यहणाच्या वेळी याचे सोय कोठे लयास गेलं होतं? आणि योग्यज्ञाच्या वेळी यशवर्मांनी दुर्योधनाच्या मसक्या बांधल्या तेव्हां हा कोठे

गेलो होता? पांडवांनीच दुर्योधनाला नाही का सोडविले? कर्णाच्या नुसत्या दत्तनाच ऐकून ध्याव्या, कुलीच्या नांवाचे खून!"

द्रोणाचार्य म्हणाले- "मीमाचार्य म्हणाले नेच करण्यात सर्वांचे हित आहे अर्जुनाने संजयाला सांगून जे काही पाठविले आहे त्यात सख्य अधिक आहे. मी प्रथमपासूनच पांडवांची साचोपचाराने वागावे असे सांगत आलो आहे "

मीमाचार्य आणि द्रोणाचार्य जे म्हणाले त्यावर आपले मत देण्यापूर्वीच वृतराष्ट्राने सचपाळा विचारले- "संजया! युधिष्ठिर काय म्हणाला रे?" संजयाने युधिष्ठिराच्या मदतीला कोण कोण येत आहेत हे

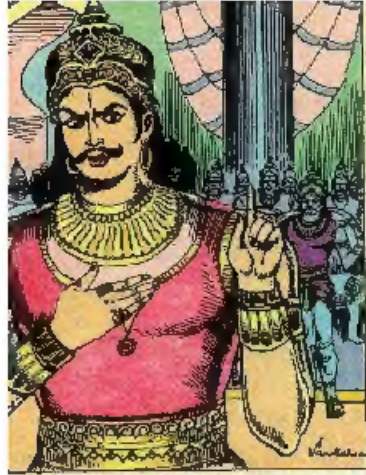

सांगून शिवटी मुधिळर मुद्दाला तयार असल्याचे सांगितले

परंतु धृतराष्ट्राला सर्वात जास्त भीती वाटत होती ती भीमाची कारण त्याला वाटत होते की सजयाने मुधिळराच्या मदतीला कोण कोण पराक्रमी राजे आले आहेत ते सर्व एक बाजूला उभे राहले तरी एकटा भीम त्यांच्याहून जास्त बलवान ठरेल भीमाच्या बलपराक्रमाची कल्पना फक्त भीष्माचार्य द्रोणाचार्य आणि कृपाचार्यांना आहे हे तिचे नाइलाजानेच कौरवांच्या बाजूने मुद्दाला उभं राहिले हे त्याला माहीत असले तरी त्याला हे देखील ठाऊक होते की त्यांच्या मनात पांडवांच्या

विना

“मला कोणाचे काही ऐकायचे नाही. पांडवांना जिकण्यासाठी मला कोणाच्या मधतीची गरज पण नाही. फक्त कर्ण आणि द्रुपदासन यांच्या बाजूला असले की पुरे. आम्ही तिघे पांडवांना पराभव करू. मी मुईच्या टोंकावर राहिल एवढी जमीन देखील लायला तयार नाही.” दुर्योधन म्हणाला. कर्ण दुर्योधनाचे समर्थन करून म्हणाला— “मी बुद्धाची सर्व जबाबदारी स्वतःवर घ्यायला तयार आहे. कोणाच्या मदती-सिवाय मी पांडवांचा वध करून दाखवितो.” तो म्हणाला ते ऐकून भीष्माचार्यांना राग आला. ते म्हणाले—“तू निव्वळ मूर्खासारखा बोलतो आहेस. अर्जुनाचा पराक्रम

आदि

Fullscreen 127 60 174

बोलतोस हे तुला शोभत नाही.”

कर्णाला अपमान वाटला. तो भीष्माचार्यांना म्हणाला—“तुमच्या म्हणण्याप्रमाणे करून पराक्रमी आहेहे मी मान्य करतो. परंतु तुम्ही बाक्षे फक्त दोष दाखवून माझा अपमान करता आहात, हे मला सहन होणार नाही. मी शास्त्रसंन्यास वा क्षणापासून घेत आहे. तुम्ही बुद्धमूर्खीवर असाल तोंपर्यंत मी रथांगणावर पाऊलवेखील टाकणार नाही. तुमच्या पाठी मागून मामा पराक्रम सर्व जगाला कळेल.” असे सांगून कर्ण सभेतून रागाने उठून निघून गेला.

भीष्म त्याच्याकडे पाहून व्यंग करित दुर्योधनाला म्हणाला—“पाहिलेस, एकट्याने शत्रूचा पराभव करणारे बोर शास्त्रस्यापन करून निघाले आहेत आता यांच्या बोलण्यावर कोण विश्वास ठेवणार? जयद्रथ, बाह्लिक इत्यादी वीरांसमोर त्यांच्या वा बल्यना षालू शकतात म्हणा! स्वतःला आहूतपुत्र म्हणून सांगून परशूरासाकडून अस्त्रप्राप्ती करून घेतली याने. त्याने केवढे मोठे पाप केले ते?”

ते ऐकून दुर्योधन भीष्माचार्यांनाच उलट बोलू लागला. म्हणाला—“आजोबा! पांडव तरी आमच्याच सारखे मानव आहेत. ते काय देवलोकातून उतरले आहेत? त्यांच्या सारखेच युद्धविद्येचे ज्ञान आम्ही मिळविले आहे. त्यांचे व आमचे गुरू द्रोणाचार्य एकच.

हरमम पांडवांचा जय होईल असे तरी पुढाला कां वाटते? मी या युद्धात कोणाच्या ह्मेची अपेक्षा ठेवून उतरत नाही!"

दुर्योधनाची युद्धपिपासा वाढलेली पाहून वेदुराने त्याला एक गोष्ट सांगितली. म्हणाला—“एक शिकान्याने जाळे टाकले तेव्हा त्यात दोन पक्षी अडकले. परंतु ते म्हाले नाहीत, जाळ्यासकट आकाशात उडू लागले. त्यांचा पाठलाग करीत शिकारी जमीनवरून पळू लागला. ते पाहून एक मुनी त्याला म्हणाले—“अरे वेड्या! आकाशात ते पक्षी उडत आहेत आणि त्यांना वरायला तू जमिनीवर पळतो आहेस. काय उपयोग?” शिकान्याने त्याचे काय उत्तर दिले असेलसे वाटते तुला? म्हणाला—“मुनी-स्वर! ते पक्षी आपसात भांडत नाहीततोंपर्यंत माझी धडपड फुकड आहे, हे मी मानतो. परंतु त्यांचे भांडण झाले की दोघां पक्षांसकट माझे जाळे मला परत मिळेल.” आणि तेच झाले. दोघे पक्षी आपसात भांडू लागले आणि जाळ्यासकट जमिनीवर येऊन पडले.

ती गोष्ट सांगून विदुर दुर्योधनाला म्हणाला—“वाळा! राज्यासाठी आपल्याच बांधवांशी युद्ध केल्यास सर्वनाश होतो. म्हणून बांधवांना जोडून रहावे, तोडू नये. मी तुला अश्वीच आणि एक गोष्ट सांगतो. गाम्ही एकदा किरातांबरोबर संघमादन पर्वतावर गेले होते. तेथे एका अयंकर दरीत एक मधमाशीचे पोळे होते. तेथले लोक सांगू लागले की त्या पोळ्यातला मध साल्ल्याने बांधकप किंवा सरण येत नाही आणि आंधळ्यांना दिसू लागते. आमच्या-बरोबर आलेले किरात त्या मधान्या मोहाला बळी पडले आणि तो मिळविण्यासाठी त्या दरीत शिरले. परंतु त्या दरीत सांप होते. सर्पदंश झाल्याने त्या सर्वांना तत्काळ मरण आले. ते मधान्या मार्गे बांधसाना तो मिळविण्यात किती धोका आहे याचा त्यांनी विचारसुद्धा केला नाही. बांधवांशी राज्य-लोभाने युद्ध करणे असेच चोक्याचे आहे.”

शिव लीला

[१]

मुकुंडमूर्ती हे भृगुवंशीय होते. त्यांच्या पत्नीचे नाव भद्रवती असे होते. निवाह झाल्यावर त्यांना बराच काळ अपत्य झाले नाही. म्हणून तीर्थयात्रा करीत दोघं पति-पत्नी केदारगंगेची जाली.

एक दिवशी दोघं केदारेश्वराची पूजा करून ध्यानमग्न बसली असता त्यांना आकाशवाणी ऐकू जाली—“आतां तुम्ही आपल्या आत्म्यात परत जा. तुम्हाला अपत्यप्राप्ती होईल!”

दोघं गृहस्थाश्रमाची सर्व कर्तव्ये पुरी करीत आकाशवाणी केव्हा खरी होते याची वाट पाहू लागली. काही काळ लोटल्यावर मरुदलीला एक मृगसिंहाला तेजस्वी मुसगा झाडा. त्याच वेळी एक आकाशवाणी झाली—“ह्या मुसगा अल्पायु होईल. याला बारा वर्षांचे आयुष्य प्राप्त आहे!”

ती आकाशवाणी ऐकून दोघांचा आनंद लयात गेला. बुद्धाने उपास होऊन दोघं बसून राहली. परंतु पुनःसृष्टी जितके दिवस नशीबी असेल तितके दिवस मिळेल, पुढे ‘ईश्वरेच्छा’ असे मनाचे समाधान करून घेऊन दोघं मुलाचे लाड पुरविण्यात स्वतःला त्रिसंस्त गेली.

मुकुंडने आपल्या मुलाचे नाव मार्कंडेय असे ठेवले. त्याचा उपनयन संस्कार यथा-वेळी झाला आणि त्याला गुरुगृही पाठ-विण्यात आले. अकरावे वर्ष लागले तेव्हाच सर्व वेदशास्त्रांचा अभ्यास संपवून मार्कंडेय घरी परत आला. ब्रह्मतेजाने तळपत असलेला त्याचा चेहरा पाहून भारद्वाजाचे चित्त आनंदित झाले. परंतु त्यांच्या मानेवर उरलेले एक वर्ष तलवारीसारखे लटकत होते. मरुदली सारखी रडत बसून रहायची.

परंतु तिने शार्कडेयाने कितोदा विचारले तरी आपल्या दुःखाचे कारण सांगितले नाही. शेवटी मृकंडने यमाचा भीर करून शार्कडेयाला त्याचे आयुष्य एका वर्षाने संपणार असल्याचे सांगितले.

ते ऐकून शार्कडेयाने विचार करून काय करायचे ते ठरविले आणि म्हणाला—“तुम्ही रोषे मला आशीर्वाद द्या. मी तपश्चर्येला राग आहे. शंकराला सांकडे घालून त्याच्या रुपेने मी मृत्युंजय होईन असे मला वाटते.” असे सांगून त्याने आईवडिलांच्या पय्यांवर ठीके ठेवले. दोंघानी त्याला पोटाशी बरले आणि “चिरंजीवी” होण्याचा आशीर्वाद देला. त्याच वेळी नारद मुनी तेथे आले. मृकंडने त्यांची श्राद्धपूजा करून मुलाला

यशस्वी केली. नारदाने शार्कडेयाला मृकंडनाच्या याची वाखाणणी करून त्याला आशीर्वाद दिला. म्हणाला—“बाळा शार्कडेया! तू शरळ गौतमीच्या काठावर जा आणि पंचाक्षरी मंत्राचा जप करीत शंकराची वाराघना कर. तुझा मंगीरथ पूर्ण होईल.”

शार्कडेयाने गौतमीनदीकाठी जाऊन सैकत-लिगाची प्रतिष्ठा केली आणि म्हणाला—“हे चंद्रशेखरा! तुझ्या शिवाय माझे रक्षण कोण करणार? तुझ्या चरणी लीन झालेल्या भक्ता-वर यमाची बकदृष्टी पडणे शक्यच नाही.”

तिकडे नारदमुनी त्रिलोकाने संचार करीत यमलोकी गेले आणि यमाला म्हणाले—“मृत्युवर जय मिळविण्याची प्रतीक्षा करून

जातो तुझ्या बळाचा पराधा आहे. असे सांगून नारदमुनी निघून गेले.

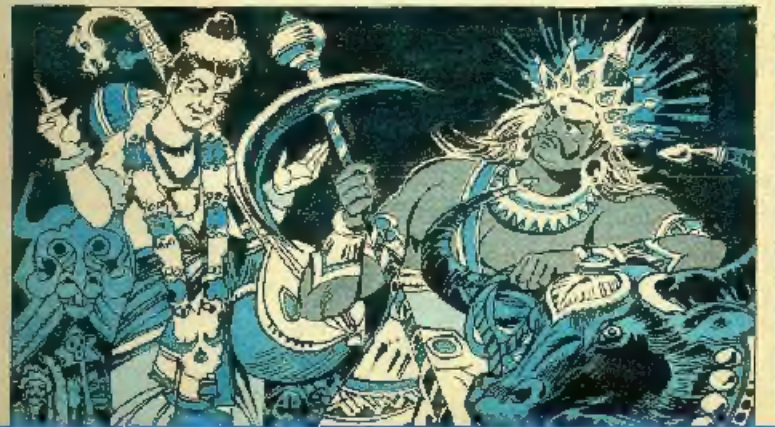
एक वर्ष संपत आले आणि शार्कडेयाच्या आयुष्यातला शेवटचा दिवस उजाडला. यमाने आपले दूत पाठविले. परंतु यमदूत शार्कडेयाच्या तेजःमूळे जबरजस्त जाऊन शकले नाहीत. ते परतले तेव्हा यमाला स्वतः जावे लागले. तो आपला बंड आणि पाश घेऊन महिषबाहनावर बसून निघाला.

शार्कडेय शिवलिंगाला आलिंगन करून व त्यावर सस्तक ठेवून ध्यान करून बसला होता. त्यावेळी यमाने आपला पाश त्याच्या शिवलिंगासह शार्कडेयाच्या गळ्यात पडला. तेव्हा एकदम शंकर हद्दरूपाने प्रगट झाला

आणि त्याने आपला तिसरा डोळा उघडून यमावर त्रिशूलाचा नेम धरला. यम शंकराचे ते हद्दरूप पाहून बरबर कांपू लागला आणि ओरडला—“हरहर शंभो, महादेव! नाहि माम्!” आणि बेशुद्ध होऊन पडला.

शंकराने आपला भयंकर हस्त शार्कडेयाच्या मस्तकावर ठेवला आणि त्याला आशीर्वाद देऊन म्हणाला—“वत्स! तू मृत्युंजय आहेस. कल्पकल्पांतरपर्यंत तू चिरंजीवी राहशील.”

त्यानंतर देवांनी येऊन शंकराला हात जोडून विनंती केली की यमाचा उद्धार करावा, नाहीतर जन्म मृत्यूचे चक्र बंद पडेल. शंकराच्या अनुग्रहाने यम उठून बसला. शंकराला नमस्कार करून तो यमलोकी परत गेला.

त्याच वेळी आपल्या मुलाला बंदायला म्हणून मूकड व भरवती आले. शिवकृपेने मार्कंडेय चिरंजीव झाल्याचे कळल्यावर त्यांना परमानंद झाला. 'शिव लीला अगाध आहे' असे म्हणत दोघे आपल्या मुलाला घेऊन आपल्या आश्रमात परत आले.

त्यानंतर मार्कंडेय चिरकाल जीवित राहला. त्याच्याहून जास्त दीर्घायु असे अनेक थोर पुरुष पूर्वी होऊन गेले होते.

इंद्रद्युम्न नामक राजाला फार मोठी कीर्ती मिळाली होती त्या कीर्तीच्या आधारे त्याला स्वर्गसुख प्राप्त झाले होते. परंतु त्याची कीर्ती संपली. त्यानंतर स्वर्गलोकांतील निज्जाती त्याला म्हणाले—“भूलोकात कोणी तुझी आठवण देखील काढीत नाही. आतां स्वर्गात तुला रहायला जागा नाही. तू भूलोकात परत जा.”

इंद्रद्युम्न भूलोकी परत आला आणि त्याचे नाव म्हणजे कीर्ती शेष आहे का शक्यशी करीत फिरू लागला. तो मार्कंडेयाकडे आला. तेव्हां मार्कंडेय त्याला म्हणाला—

“हे मोठा प्रावारकण (पुष्प) बाहे, त्याला पाऊन विचार.”

त्यानंतर दोघे प्रावारकर्णाकडे आले. तो म्हणाला—“तू कोण हे मला माहीत नाही. परंतु माझ्याहून मोठा नालीकजंब आहे. बल त्याच्याकडे, त्याला विचारून पाहू या.”

नालीकजंबला देखील इंद्रद्युम्न कोण हे माहीत नव्हते. परंतु तो त्याच्याहून वयाने मोठे आकूपार तांबाचे जे कांसव होते त्याच्याकडे तिघांना बरोबर घेऊन निघाला.

आकूपारने इंद्रद्युम्नाला पाहतांच ओळखले व म्हणाला—“मी चांगला ओळखतो. तू कित्येकदां माझे रक्षण केले आहेस. मी ज्या सरोवरात राहतो ते कसे झाले ठाऊक आहे का तुला? तू अनेक यज्ञ करून गोवाने केलीस, त्या गार्हच्या खुरानी येथे एक सरोवर झाले.”

तेव्हां देवदूत इंद्रद्युम्नाची कीर्ती अजून शहलोकांत शेष आहे हे स्वतः वाहून त्याला स्वर्गलोकी पुनरपि घेऊन गेले.

१३३. “अल्बट्रास” पक्षी

दक्षिण अमेरिकेच्या दक्षिणेकडील टोकापातून सुमारे १२०० मैल पूर्वेकडे अंटार्क्टिक समुद्राच्या अत्यंत थंड समुद्री श्चेतात दक्षिण जॉर्जिया नांवाच्या बेटाच्या रांगेत अल्बट्रास नामक एक लहानसे बेट आहे. त्या बेटावर ‘अल्बट्रास’ नामक पक्षी राहतात. ते पक्षी पाण्याच्या आश्रमालाच वाढतात. ते फार मोठे पक्षी आहेत. त्यांनी थंड पसरले म्हणजे त्या पक्षांची लांबी ११ फुटांपर्यंत होते. बारा नसेन तर पक्ष्यांना उडता येत नाही आणि आकाशातून खाली उतरतांय येत नाही. बारा फुटा सोसायचाच असतो. हा चिखल अल्बट्रास पक्ष्यांचा एक जोडा आहे.

